

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

**“И ПРИДЕ ВО ГРА^А ХОЛМЬ . СЬ Ч^СТЬЮ И СО СЛОВОЮ” .
ПОВЕРНЕННЯ КОРОЛЯ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА З
ОПАВСЬКОГО ПОХОДУ ЛІТА 1253 РОКУ У ВИКЛАДІ
ХОЛМСЬКОГО ЛІТОПИСЦЯ: МІЖ ВИМОВОЮ ДЖЕРЕЛА
ТА “СКАРБАМИ ІСТОРІОГРАФІЇ”**

Влітку 1253 р. король Данило Романович за наполяганням свата – угорського короля Бели IV на підтримку його військового походу, спрямованого на Моравську область Чеського королівства з центром в Оломоуці, організував спільну разом із залученими на цю нагоду зятем угорського короля – краковським князем Болеславом Встидливим та опольським князем Владиславом Казімежовичем “паралельну” допоміжну військову експедицію. Йшлося про сприяння угорському монархові у розгорнутому тоді його протистоянні навколо “австрійської спадщини” з чеським герцогом Пшемислом Оттокаром, у недалекому майбутньому – чеським королем Пшемислом Оттокаром II. Зусилля організованих на такий спосіб союзників у безперечному, хоч і прямо не засвідченому в літописній розповіді цілковитому порозумінні з ініціатором в особі угорського короля, було скеровано на розташоване на північ від Оломоуцу чеське місто Опава та його історичну область, прилеглу до володінь обох польських князів. Після успішного завершення недовготривалої військової кампанії, зосередженої, як і організована водночас паралельна акція угорського ініціатора, насамперед на всемірному “пустошенні” території противника, зі своїм зібраним на цю нагоду військом через Кракув та Сандомеж король Данило Романович повернувся додому й прибув до столиці – Холму.

Літопис – як фактично одиноке вимовнішого характеру джерело відомостей з відповідного приводу – загалом достатньо докладно описав не лише поодинокі вузлові епізоди перебігу недовготривалого воювання на Опавській землі¹, а й так само обставини його завершення. До цього оповідання,

¹ The Old Rus'Kievan and Galician-Volhynian Chronicles. The Ostroz'kyj (Chlebnikow) and Četvertyn's'kyj (Pogodin) Codices / Vit an Introductions by Omeljan Pritsak *The Garvard Bibliotheqe of Early Ukrainian Literature. Texts.* Vol. 8. Harvard, 1990. P. 347–350; Ипатьевская летопись *Полное собрание русских летописей.* Т. 2. Москва, 1998. Стб. 821–826. Конкретно про датування та тривалість походу, які при давніших незмінно насамперед побіжних зверненнях до нього здебільшого не привертала окремої уваги, див.: *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna (Monografie Pracowni Badań*

nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Т. 1). Kraków, 2012. S. 344–346. Там же найдокладніший досі огляд перебігу самої кампанії та супутніх їй обставин: *Ibidem.* S. 336–344. Правда, далеко не з усіма запропонованими при цьому міркуваннями та трактуваннями як окремих епізодів, так і всієї експедиції загалом разом водночас із літописним її викладом випадало би погодитися. Загалом, хіба вже звично для новітньої літератури, перегляд, як виявилось, засновано на досить поверховому читанні літопису, див.: *Александрович В. “Щастя” короля Данила Романовича [Рец. на кн.]:*

зосередженого на нечисленних епізодах перебігу подій по дорозі до Опави та біля неї, уже після закінчення викладу додано стислу реляцію про повернення короля із відбутого походу з прибуттям до своєї столиці та наступним відвіданням собору Богородиці² й після нього – церкви святого Іоана Златоустого. Правда, само воно як на тлі попереднього викладу дій спільників в опавському регіоні об'єктивно щось не до порівняння скромніше, немов відповідно до його значення, подане загалом достатньо лаконічно. Хоча наведена розповідь охоплює декілька зіставлених разом наче відособлених моментів, вона вміщена до унікальної для літописання короля Данила Романовича одинокої, проте водночас розбудованої місткої фрази з підібраним досить скромним та звично для літописної розповіді незмінно скупо запрезентованим переліком конкретних обставин. Запропонований виклад зосереджено на послідовно зіставлених один за одним трьох окремих епізодах, які стосуються відвідання найперше собору Богородиці (в оригіналі – “домъ . Пречѣтоѡ”³), далі винятково лаконічно

Dąbrowski D. Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. – T. 1). – Kraków: Avalon, 2012. – 538 s. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 9: Король Данило Романович 1264–2014 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2015. С. 341–343. Про таку приметну, хоча й далеко не унікальну особливість засвідченого при цьому індивідуального методу польського автора див.: Там само. С. 309–350. Новіший, найдокладніший аналіз самого походу на підставі ретельнішого від практикованих досі аналізу літописної розповіді та небагатьох супутніх джерельних переказів із критичним вивірнням нагромаджених у літературі навколо нього численних недоречностей – втім, як виявилось, навіть і явних зовсім несусвітніх вигадок – запропоновано: *Його ж. Опавський похід короля Данила Романовича 1253 року*. Про ремесло історика, осмислення історії та засновані на них неунікненні зобов'язання (у видавничому процесі). Пор. також окремий розгляд польського контексту тодішнього спільного воювання: *Його ж. Військові кампанії короля Данила Романовича разом із польськими спільниками*. Зі студій над літописною традицією як відображенням західноукраїнської історії XIII століття у її військовому аспекті і не тільки *Галицько-волинська доба*. Вип. 2: Студії над часами Романовичів / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2022–2023 С. 104–155.

²У новішій літературі в контексті широко закроених зусиль із “переосмислення” усієї західноукраїнської літописної традиції через послідовне підважування вимови літопису з'явилось категоричне заперечення існування Холмської єпархії й водночас собору уже за часів короля Данила Романовича. Її заснування віднесено при цьому щойно

до початку XIV ст., нібито на потребу забезпечення створеної акурат тоді Галицької митрополії: Толочко А. П. Основание Холмской епископии *Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology*. Vol. 25, no 1. Cambridge, 2017. P. 254–277; *Його ж. бѣ бо преже того пискоупѣ. Асафѣ... Галицько-Волинський літопис: текстологія / За редакцією О. П. Толочка*. Київ, 2020. С. 202–221. На підставі першої із наведених публікацій запропоновану насправді, як випало показати через конкретні залучені аргументи, цілеспрямовано змістифіковану версію, засновану на послідовному достосуванні фактів на потребу задалегідь прийнятої “дорогої концепції”, спростовано: Александрович В. Холмський єпархіальний осередок часів короля Данила Романовича: міф як міфотворчість *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 12 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2018. С. 75–110. Пор. також: *Його ж. “Новий літописець” як текстологія тексту, не вартого прочитання?* [Рец. на кн.:] *Галицько-Волинський літопис: текстологія / За редакцією О. П. Толочка*. Київ, 2020. 929 с., 18 с. іл. *Княжа доба: історія і культура* (див. у пропонованому вип., с. 209). Як при цьому виявилось, з очевидної та явної на те потреби “непотрібні” прямі відсилання літопису до функціонування єпархіального осередку в безперечному глумачному екстазі залюбки практикованим методом, не вдаючись до будь-яких доказів, “зручно” проголошено “пізнішими вставками”: Толочко А. П. Основание... С. 263, 264, 266, 270, 271–272. Увагу до цього вияву очевидних “наукових хитрощів” привернуто: Александрович В. Холмський єпархіальний осередок... С. 106–107.

³Почерпнуті з літопису цілком виразні аргументи на доведення статусу церкви як

пригаданій зустрічі з братом – князем Васильком Романовичем й так само докладніше не засвідченого, такого, що відбулося ніби після обох наведених раніше фактів, тобто пізнішого “перебування” у холмському храмі святого Іоана Златоустого. Їх подано в акурат такій власне автентичній послідовності:

“и приде во град Холмь . съ чѣстью и со славою в домъ . Пречѣстоѣ . падъ поклониса . и прослави Бѣ . ѡ бывше^м не бѣ бо никоторыи князь . Роускыи воевалъ землѣ . Чѣшьское . и видѣвса со браѣмъ своимъ . и быѣ в радости велицѣ . и прибываше в домоу стго Ивана . во городѣ Холмѣ с веселиемъ . слава Бѣ и прчѣтоую его мѣрь . и стго Ивана Златауста”⁴.

Цей вимовний за приданим йому в літописі змістом завершальний відгук короткотривалої⁵ військової кампанії у “землѣ . Чѣшьское”, як і водночас теж своєрідне немов підсумування відбутого походу – не дивлячись на винятковість цього запису не лише для західноукраїнської, а й водночас загалом літописної традиції старокиївського родоводу, – за дотеперішнього стану історичних досліджень донедавна не привертав особливої уваги. Здебільшого в контексті викладу опавської експедиції разом із її завершенням зазначеного холмського повернення навіть не відзначали. За практикованих багато в чому найперше незмінних поверхово-“літописних” підходів до його сприйняття та викладу видавалося, наче цей холмський літописний епізод нічого істотнішого на зазначену конкретну потребу неспроможний був додати. Сам він, при послідовному зосередженні на відбутому поході, як здатний переконати перегляд поодиноких позицій літератури, до того ж, незмінно трактувався принагідно, побіжно й при тому не інакше, як найперше достатньо поверхово. Показовим прикладом може бути вже давній виразно вільний переказ ще Діонісія Зубрицького: “он отправился чрезъ Судомирскую землю въ Холмъ, вступилъ тамо въ церковь Пречистой Богородицы и Св. Іоанна Златоуста, молился, прославилъ и поблагодарилъ Бога, и былъ съ радостію привѣтствованъ братомъ своимъ Василькомъ”⁶ (див. далі).

Стосовно докладніше на описаному в літописі поверненні – разом так само зі супутніми йому обставинами – зупинився щойно Петро Толочко. “Після повернення з чеського походу Данило “приде во град Холмь съ чєстью и со славою в домъ Пречистоѣ, падъ поклониса, и прослави Бога”. Коли ж у Холм прибув і брат Василько, князі відправилися “в дом святого Ивана во городѣ Холмѣ с весельемъ, слава Бога и Пречистую его Матерь, святого Ивана Златоуста”⁷. Далі наведено ще одне принагідного характеру окреме звернення до завершальної частини фрази: “Після чеського походу... Данило славив не тільки Бога і

собору від самих початків його існування наведено: *Александрович В.* Холмський єпархіальний осередок... С. 97–107.

⁴ *The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles.* P. 350; *Ипатьевская летопись* Стб. 826.

⁵ На недовготривалості послідовно акцентував Даріуш Домбровскі, окресливши час усього перебування спільників на опавській землі одним тижнем: *Dąbrowski D.* *Daniel Romanowicz...* S. 346.

⁶ *Зубрицкий Д.* *История древняго Галичско-русскаго княжества.* Ч. 3. Львов, 1855. С. 171.

⁷ *Толочко П. П.* *Давньоруські літописи і літописці X–XIII ст.* Київ, 2005. С. 328. У цитаті (збережено правопис оригіналу) привертає увагу нерідко практиковане в давнішій літературі очевидне “приспосовування на потребу” наведеної фрази, поданої, однак, як нібито автентичний літописний текст та її явна русифікація зусиллями автора (докладніше див. далі).

Пречисту його матір, а й Іоанна Златоуста. Таким чином зусиллями єпископа Івана святий Іоанн Златоуст став фактично покровителем нової столиці Галичини міста Холма⁸.

У контексті біографії короля Данила Романовича стисло переказав відповідну літописну розповідь також Д. Домбровські. При цьому теж не обійшлося без очевидних нічим не вмотивованих зовсім довільних доповнень уже починаючи від викладу самих вступних слів: “Uroczystości powitalne wracających z “czcią i sławą” z bardzo przecież dalekiej wyprawy odbyły się w Chełmie. Przy tej okazji kronikarz gloryfikując swojego władcę ponownie zapisał⁹, że żaden inny ruski książę nie wojował z czeskiej ziemi”¹⁰. Далі подано теж звично для автора не позбавлений елементів “незалежної творчості” (докладніше див. далі) коментований переказ засвідчених моментів перебігу подій вже безпосередньо в самому Холмі: “Relacja o powrocie zawiera kilka bardzo ciekawych szczegółów kulturowych. Daniel przyjechawszy, udał się do soboru Bogurodzicy i padł [w akcie proskinezis] – jak pisze źródło pokłoniwszy się i wślawił Boga za to, co się stało. Szkoda tylko, że nie jesteśmy w stanie stwierdzić czy Romanowicz udał się do katedry prosto z drogi, czy też jakiś czas później, oporządziwszy się i odpocząwszy. Następnie nastąpiło spotkanie księcia z bratem, a potem zapewne msza dziękczynna w cerkwi św. Iwana Złotoustego. Źródło podkreśla radość z powodu szczęśliwego powrotu i wspomina o dziękczynnych modłach wznoszonych do Boga, Matki Boskiej i św. Jana Złotoustego”¹¹.

У другому томі біографії короля вимовний і яскравий холмський епізод завершення походу Д. Домбровські спершу пригадав через існуючі – згідно з вміщенням у ньому свідченням – уже на той час холмські церкви Богородиці та святого Іоана Златоустого¹². У продовженні з окремими авторськими коментарями – так само не завжди обумовленими (певні з них виразно показують очевидне нерозуміння висловлювання джерела – див. далі) – викладено літописну

⁸ Толочко П. П. Давньоруські літописи... С. 329 (збережено правоспис оригіналу).

⁹ Не згаданий при цьому зафіксований у літописній розповіді про Опавський похід перший такий приклад вміщено на початку викладу: “не бѣ бо в земль Роусѣи первое . иже бѣ воевалъ землю . Чьськоу ни Стославъ хоробры . ни Володимеръ стѣи”, див.: Ипатьевская летопись. Стб. 751. Саме його Д. Домбровські й мав на увазі (докладніше наведене пригадування розглянуто далі).

¹⁰ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 348.

¹¹ Ibidem. S. 349. Окремі критичні зауваження до побудованого на такий спосіб викладу наведено: Александрович В. “Щастя”... С. 343. У примітці до поданої згадки про собор стверджено: “Jest to przy okazji świadectwo, że w owym momencie sobór Uspienski (sic!) już został zbudowany”, див.: Ibidem, przyp. 919. До побутування у літературі цього помилкового посвячення увагу привернуто: Александрович В. Мистецтво Холма доби князя Данила Романовича *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 1 / Відп. ред. Я. Ісаевич. Львів, 2007. С. 148; *Його ж. Мис-*

тецькі сюжети холмського літопису князя Данила Романовича: нотатки до відчитання, сприйняття та інтерпретації джерела *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Вип. 13–14. Київ, 2009. С. 68, приміт. 192. Пор. також: *Його ж. “Щастя”... С. 343, приміт. 64*. Насправді літопис загалом звично не віднотував конкретного посвячення храму. У пізнішій традиції він виступає як собор Різдва Богородиці й не випадає сумніватися, що воно було первісним: *Його ж. Мистецькі сюжети... С. 68, приміт. 192*. З цього приводу пор. також: Dąbrowski D., Wojtowicz L. *Analiza źródeł pisanych*. 2.1. Okres od XIII do 2. połowy XIV wieku *Od cerkwi katedralnej króla Daniela Romanowicza do bazyliki pw. Narodzenia MNP w Chełmie*. Wyniki badań interdyscyplinarnych sezonu 2013–2014. Chełm, 2016. S. 37–40.

¹² Див.: Dąbrowski D. *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.* (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. T. 4). Kraków, 2016. S. 285.

розповідь із показовими на тлі попереднього висловлювання двома принципового характеру доповненнями. Перше з них стосується молитви в соборі начебто “przed jakimś ze świętych wizerunków”, а інше – не зауваженої давніше нібито... “учти” “podczas pobytu w domu cerkiewnym”, під яким розуміється холмська церква святого Іоана Златоустого: “W 1253 r. po powrocie z wyprawy opawskiej do Chełma, książę “wszł do domu Bogurodzicy i padł [przed jakimś ze świętych wizerunków], pokłoniwszy się, i wysławiał Boga, następnie zaś spotkał się z bratem, i przebywali w domu św. Jana [...], weseląc się, sławiąc Boga i przyczystą jego Matkę i świętego Jana Złotoustego”¹³. На завершення цього короткого далеко не у всьому коректного переказу додано: “Użyty zwrot o weseleniu się podczas pobytu w domu cerkiewnym dość wyraźnie świadczy o odbyciu się tam wówczas uczty”¹⁴.

У новішому польському перекладі літопису невеликий текст розбито на окремі короткі речення, причому зроблено це не завжди вмотивовано та вдало: “i przyszedł do grodu Chełma z czcią i ze sławą. W Domu Przeczystej padłszy, pokłonił się i wysławiał Boga za to, co zaszło. Nie był bowiem ani jeden książę ruski wojował ziemi czeskiej”¹⁵. При переказі “післясоборної” частини запису його також поділено на два окремі речення¹⁶. Стосовно перебування у церкві святого Іоана Златоустого при цьому виразно вказано на самого лише короля (“przebywał”), без відкликання до присутності також і молодшого брата. Причому, сам виклад теж не обійшовся без неоправданих доповнень: “I spotkawszy się z bratem swoim i był w radości wielkiej. I przebywał w Domu świętego Jana w grodzie Chełmie weseląc się, sławiąc Boga i Przeczystą Jego Matkę i świętego Jana Złotoustego”¹⁷.

Новіший польський огляд літопису цілком лаконічно пригадав повернення короля до Холму як окремий акцент загального опису Опавського походу, на завершальному холмському епізоді окремо, однак, не зупиняючись¹⁸.

Серед тих, хто в новітній літературі, викладаючи Опавський похід, зовсім не згадав його літописного холмського повернення, були Александр Майоров¹⁹ та Віталій Нагірний²⁰. Цілком поминула цю тему так само й Ітка Комендова при огляді зосередженого найперше на поодиноких здебільшого новіших позиціях історіографії “чеського погляду” стосовно літньої експедиції Данила

¹³ Dąbrowski D. Król Rusi... S. 285–286.

¹⁴ Ibidem. S. 286. Критичні зауваження до вміщеного тут коментування окремих аспектів літописної розповіді про повернення короля див.: Александрович В. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”: король Данило Романович як опунктована “істота біологічна”? [Рец. на кн.:] Dąbrowski D. Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w. (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. – Т. 4). – Kraków, 2016. – 412 с., іл. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 11: Княжий Львів 1256–2016 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2017. С. 168–170, 184–185 (докладніше див. далі).

¹⁵ Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów / Tłumaczenie, wstęp i komentarze D. Dąbrowski i A. Jusupović. Kraków; Warszawa, 2017. S. 348.

¹⁶ Ibidem. Так само ще раніше його трактовано: Літопис Руський / За Іпатським списком переклав Л. Махновець. Київ, 1989. С. 412.

¹⁷ Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów manowiczów / Tłumaczenie... S. 192.

¹⁸ Jusupović A. Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskiej kolekcji historycznej. Kraków; Warszawa, 2019. S. 103.

¹⁹ Майоров А. В. Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв. (Studioium Slavicozum Orbis. Т. 1). Санкт-Петербург, 2011. С. 675–677.

²⁰ Нагірний В. Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej w latach 1198 (1199)–1264 (Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej. Т. 12). Kraków, 2011. S. 276.

Романовича з його польськими спільниками до Опави 1253 р.²¹ Показово, що про повернення до Холму разом із вміщеними в ньому важливими акцентами стосовно самого походу не згадав також Алексей Мартинюк²², незрозуміло поверхово та майже не вдаючись до конкретних засвідчених у літописі фактів, “обговорюючи” в спеціальній статті, на його власне твердо виражене переконання, “крайне неудачный с военной точки зрения поход Даниила Галицкого (sic!)”²³. При цьому – без найменшого заглиблення до викладеного в літописній розповіді та супутніх джерелах перебігу подій на Опавській землі – запропоновано однозначно “погромну” характеристику усієї військової експедиції заодно із явно категорично “нелюбою” автору особою її організатора²⁴.

Тільки зовсім принагідно й винятково побіжно, у цілком іншому інтересі вдався до завершального епізоду опавського воювання Олексій Толочко в розважаннях щодо обставин появи Холмської єпархії. Зосереджено заперечуючи, як зазначено, її існування уже за часів короля Данила Романовича в середині XIII ст., він наголосив, зокрема, на відсутності в тексті літопису згадки про холмський собор. На його переконання: “Ни один из трех храмов”²⁵ (у

²¹ Комендова Й. Опавский поход Даниила Романовича: чешский взгляд *Colloquia Russica*. Seria 1, t. 4: Rurikids in dynastic relations: politics, customs, culture, religion (10th–16th c.) / Wyd. W. Nagirnyj. Kraków, 2014. S. 159–160.

²² Мартинюк А. В. “Хронографу же нужна есть писати все”, или как Даниил Галицкий не взял Оломоуц, а летописец превратил поражение в победу *Письменность Галицко-Волынского княжества: историко-филологические исследования / Komendova J. a part*. Olomouc, 2016. С. 127.

²³ Там же. С. 128.

²⁴ Там же. С. 127–128. Стосовно постаті Данила Романовича – організатора Опавського походу автор, як усе переконув, схильний був сумніватися, вбачаючи у твердженні про таке становище короля насамперед нібито цілком приватне зацікавлене “зусилля” літописця: “Превратив Даниила в главу коалиции и предводителя военной кампании 1253 г. (виділено – В. А.) хронограф выполнил свою задачу придворного панегириста”, див. Там же. С. 128. При цьому за практикованого надто своєрідного “проникнення” у послідовно явленому в цитованій статті завідомому “тлумачному екстазі” найочевидніше випало навіть сплутати особи... керівника Опавського походу – короля Данила Романовича та всієї тодішньої античеської коаліції – його свата, угорського короля Бели IV!

²⁵ Як уже була нагода зауважити (Александрович В. Холмське будівництво короля Данила Романовича *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 9: Король Данило Романович 1264–2014 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2015. С. 39, 40–41, 48–57), насправді літопис зафіксував у тогочасному Холмі не

три, а чотири церкви. Тут пропущено згадану при короткому літописному викладі про перший монгольський набіг на місто церкву Святої Трійці: “тогда и црѣвь стои Троиць зажьжена быѣ . и паки создана быѣ”, див.: Ипатьевская летопись. Стб. 843. Новіше звернення до цього переказу... заперечило існування храму взагалі, в завідомому коментаторському піднесенні проголошуючи відповідний запис постолюю нібито через непорозуміння “глосою”: “Поштовхом до цієї глоси, судячи з усього, стало двозначне формулювання Данилової обітниці поперед у тексті: “ѡбѣщаса Бѡу и стѡму Иваноу . Златооустоу . да створить во има его . црѣвь”. “Во има его” глосатор зрозумів як “в ім’я Господа” і створив на полях відповідну церкву (виділено – В. А.), відсутню в переліку холмських храмів”, див.: Толочко О. Якоже древле писахомъ . во Коуремьсиноу рать... *Галицко-Волыньський літопис: текстологія / За редакцією О. П. Толочка*. Київ, 2020. С. 516. Однак насправді давній “глосатор” не міг чогось такого “втяти” ніяк: історія не знає церков, посвячених “в ім’я Господа”. Стверджене – очевидна “ересь” недовченої недалекої фантазії поатеїстичної доби. Того, що “церква з глоси на полях”, згідно з вміщеною у самій же “глосі” інформацією, при набігу “зажьжена быѣ . и паки создана быѣ”, тобто, як при цьому цілком виразно стверджено, існувала насправді, – за засвідченої “проникливості сприйняття” згадувати, цілком очевидно, не належиться... Безперечним є також у наведеній пропозиції явне перетворення “на потребу” й самого посвячення Святій Трійці. Очевидним свідченням зовсім “особливого проникнення” випадає сприйняти

тогочасному Холмі – В. А.) не указан как “епископия”, то есть как кафедральный собор*. Два из них освящены в честь патрональных святых епископов Козьмы и Иоанна, что идентифицирует их как, в некотором роде, “частные” заведения, возможно, монастыри. Более того, есть основания полагать, что и третья церковь – Богородичная – также была монастырским храмом. Вернувшись из чешского похода, Даниил Романович “приде во гра^а Холмь [...] в домъ . Преч^атоѣ . пады поклониса . [...] и видѣвса со бра^амъ своимъ . и бы^а в радости велицѣ . и прибываше в домоу ст^аго Ивана . во городъ Холмъ с веселиемъ [...]”. ГВЛ является одним из первых летописных памятников, и, кажется, первым в XIII в., именующим религиозное учреждение (sic!) “домом” соответствующего небесного персонажа. Примечательно, что кроме двух холмских, в этой летописи так же назван Выдубицкий монастырь под Киевом (“домъ архистратига Михаила . рекомыи Выдобичъ”)²⁶. Продовження зосереджене на завершени аналізованого запису, присвяченого церкві святого Іоана Златауста, з явно аж надто “своєрідним” на тлі автентичної літописної розповіді, цілковито вдуманим, зовсім неймовірним за змістом авторським додатком: “Даниил и Василько “прибываше в домоу ст^аго Ивана. во городъ Холмъ с веселиемъ”. Іншими словами, “дом св. Іоанна” змог прийняти і розмістити князей с их многочисленной свитой, и при этом вся эта орава (sic!) какое-то время пиrowала (sic!) там (“прибываше [...] с веселиемъ”). Следовательно, в нашем сообщении о доме св. Іоанна речь, конечно же, шла не о городском храме (виділено – В. А.), а о комплексе монастырских зданий, подобных тому Михайловскому монастырю во Владимире, где в другом рассказе ГВЛ “стоял” князь Войшелк”²⁷. Показово, що наведено завершення цитати “прибываше в домоу ст^аго Ивана. во городъ Холмъ с веселиемъ” за такого трактування... зовсім не передбачало врахування наявного в літописі, притаманного йому невід’ємного продовження й водночас істотного за приданою однозначною вимовою підсумування стосовно самого зазначеного при цьому перебування – “слава Б^а и прч^атоую его м^атръ . и ст^аго Ивана Златауста”. Наскільки засвідчений у наведеному звороті характер перебування спроможний відповідати прийнятому в автора “веселию пирующей оравы” розважати, звісно, зайве...

Відповідний погляд буквально – з непринципового характеру нечисленними змінами та додатками (див. далі) – повторено так само в новішому коментованому виданні вибраних фрагментів західноукраїнського літопису XIII ст.²⁸ З-поміж змін виявилось, зокрема, усунути визнане, очевидно, надто

так само й визнання, нібито запис про храм мав бути “глосою на полях” оригіналу літопису: автору ідеї випало прозорливо узріти таке його розміщення через товщу новіших копій... До не пережитого вульгарно-атеїстичного досвіду минулих часів відсилають і наведені в продовженні вимовні “частные” заведения” – можливі монастирі та “религиозное учреждение”, іменоване “домом” соответствующего небесного персонажа”... Ніякої відшуканої винятково не інакше, як теж тільки з міркувань усе тієї ж очевидної на те потреби “двозначності” у літописному викладі наведеної обітничі короля Данила Романовича за адекватного читання, звісно,

також не віднаходиться...

* Само поширене в літературі й залюбки стосовне загальнозживане поняття “кафедральный собор” нелогічне з огляду церковної традиції, оскільки термін “собор” передбачає функціонування при ньому владичої кафедри, що показує якнайочевидніше зайвим будь-яке додаткове наголошення “кафедральності” храму такого статусу.

²⁶ Толочко А. П. Основание... Р. 270.

²⁷ Там же. Р. 271. Оскільки про сам монастир, окрім відзначеного “стояння”, нічого не відомо, порівняння, звісно, для пояснення не зовсім спроможне надаватися.

²⁸ Толочко О. б^а бо преже того пискоупъ. Асафъ... С. 216, 217.

“ризикованим” у попередньому зверненні твердження “и при этом вся эта орава какое-то время пировала там” із заміною його на визнане, як випадало би гадати, “нейтральнішим” “все це товариство якийсь час бенкетувало там”²⁹. Само сприйняття, однак, залишено без будь-яких змін.

У згаданому новішому українському коментованому виданні фрагментів літопису до епізоду повернення вдався ще також Ярослав Затилюк, перейнявшись, однак, при цьому не конкретною зафіксованою подією, а здебільшого історіографією цілком побіжно присутнього в літописному переказі часу канонізації принагідно згаданого на самому початку викладу Опавського походу святого Володимира Великого³⁰. Звернення виявилось у коментатора теж тільки супутнім та зовсім віддаленим за характером сюжетом вибраного на такий спосіб головного інтересу. Із літописної розповіді цього разу залучено насамперед потрібне для запропонованої побудови вирване з контексту “падъ поклониса . и прослави Ба̄ . ѿ бивше” не бѣ бо никоторыи князь . Роускыи воеваль землѣ . Чѣшьское”³¹. Завідомий “підступ літописця” при цьому “викрито” якнайочевидніше. Згідно з висловленим переконанням, “літопис намагається подати подію як звияжну, після якої князь зі славою повертається в Холм. Але, по суті, єдине, що автор може видати за доблесть свого героя, варту похвали, є лише факт походу “в чехи”. Як дає нам зрозуміти літописець, власне це й було головним смислом походу й зумовило значення події”³². Жодного іншого

²⁹ Толочко О. бѣ бо преже того пискоупъ. Асафъ... С. 217.

³⁰ Затилюк Я. Даниль же снемса . с Болеславомъ... *Галицько-Волинський літопис: текстологія*. С. 456–462.

³¹ Іпатьевская летопись. Стб. 826. Переконаний у всепридавлюючій круговерті запозичень, коментатор віддався неодмінним пошукам “взрїя”, віднайшовши його в найдавнішому Київському літописі: “Звідти ж, можна припускати, запозичено фразу другого прїрївняння до попередніх князїв, у фіналі оповіді: “падъ поклониса . и прослави Ба̄ . ѿ бивше”” (пор.: “и абѣ прозрѣ . видив же се Володимерь . напрасное исцѣление и прослави Ба̄” (ПСРЛ 2: 97), хоча тут не виключений вплив Кл), див.: Затилюк Я. Даниль же снемса . с Болеславомъ... С. 460. Вплив, звично не визнано за належне пояснювати, обмежившись констатацією без доведення визнаного факту... Хоча, окрім “и прослави Ба̄”, спільного в записах не віднаходиться. Не випадало би доводити очевидну повсюдну присутність цього звороту в тодішній релігійній та писемній культурі. Докладніше див.: *Александрович В. “Новий літописець”*... С. 249. Отже “запозичення” – одне зі звичних для трактувальників фрагментів літопису нічим не оправданих завідомих “потрібних” перебільшень за моделлю вщепленого коментаторам привичаєння до повсюдного їх визнання, віднаходження та твердження. Оскільки, окрім “безконечних запозичень”,

гроно коментаторів переслідують ще й так само не менш безконечні “редагування”, випало докластися також до продовження поверхово перейнятого від поверхового ж інтерпретування цінованих попередників погляду стосовно “невдачі” Опавського походу: “Мета редагування оповіді про Опавський похід очевидна: подати прикру невдачу як джерело гордості”, див.: Затилюк Я. Даниль же снемса . с Болеславомъ... С. 460. Тлумачення літописного опису повернення до Холму подано на таким власне способом виведеному загальному тлі. Критичні зауваження до запропонованих поглядів див. далі. Пор. також: *Александрович В. Військові кампанії короля Данила Романовича разом із польськими спільниками. Зі студій над західноукраїнською історією XIII століття у її військовому аспекті і не тільки Галицько-волинська доба*. Вип. 2: Держава Романовичів у контактах із західними сусідами в XIII столітті / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2022–2023. С. 144–153.

³² Затилюк Я. Даниль же снемса . с Болеславомъ... С. 459. Не варто вдаватися до суперечки з такою позицією, оскільки вона якнайочевидніше ніяк не авторська, а заснована на поверховому відтворенні натхнення, набутого при читанні зазначеного цілковитого погрому короля, вчиненого зусиллями цінованого попередника в особі згаданого А. Мартинюка. Докладніше див.: *Александрович В. Військові кампанії*... С. 149, приміт. 171.

значення коментаторові – видно – спостерегти не вдалося, немовби заздалегідь випало працювати за званою літописною моделлю запису "не було нічого". Через зазначений "підступ" запропоновано наче ще одне й теж тільки зовсім посереднє та віддалене, мало конкретне звернення до літописного викладу про повернення з-під Опави до Холму.

Немає згадки стосовно повернення короля до Холму так само і в завершенні короткого викладу про літній похід 1253 р. у новішому підсумовуючому огляді русько-польських стосунків княжої доби³³. Найновіше звернення до повернення з Опавського походу в контексті будівництва короля Данила Романовича у короткому коментарі відзначає насамперед стверджене тут існування собору Богородиці та церкви святого Іоана Златоустого на кінець літа 1253 р.³⁴

Перегляд наведених висловлювань із приводу лаконічної літописної реляції про прибуття короля Данила Романовича до Холму після завершення Опавського походу переконує, що сама вона ніколи досі не привертала уваги як окреме самостійне явище й водночас так само самодостатня тема наукового аналізу. Найперше чи не внаслідок цього на тлі певних немало своєрідних тенденцій новітньої історіографічної практики, промовисто відображеної у дотеперішніх зверненнях до цього загалом ніби скромного літописного епізоду, вона не була сприйнята в притаманному їй власному історичному наповненні. Такого – при дотеперішньому незмінно не інакше як принагідному та поверховому залученні зусиллями поодиноких авторів джерельної розповіді разом із не рідкісним відверто упередженням сприйняттям також і самого походу – відшукати ніхто й не пробував. Навпаки, за утвердженого від початків наукової практики стійкого й немовби навіть "неунікненого" та "неподоланного" призвичаєння історіографії у цьому невеликому за обсягом тексті вдавалося відшукати немало того, що ніяк не здатне не тільки співпадати з автентичним змістом самої розповіді, а нерідко навіть хоча б бодай якось їй відповідати. Про належне коректне відтворення згадувати взагалі не випадало б, оскільки таких прикладів зафіксувати не вдалося. Разом із пропозиціями не тільки зовсім безпідставними та фактично так само цілковито безвідповідальними, а й водночас також навіть нерідко відверто анекдотичного наповнення. Вони спроможні засвідчити окремі за всіма приданими їм ознаками надто "своєрідні" з наукового огляду "можливості" новітніх успіхів трактування все ще й досі фактично так і не прочитаного тексту.

До розповіді з пропозицією викладених тут нових її тлумачень принагідно вже випало привернути увагу³⁵. При цьому йшлося тільки про вибрані відповідно до конкретної тематики окремі аспекти самого лаконічного оповідання.

Найпоказовішим свідченням дотеперішніх "здобутків" при трактуванні цього невеликого літописного тексту сприймається те, що ніхто з авторів, які так чи інакше вдавалися до нього, не зауважив його найголовнішої прикметної особливості. Вона виявляється у тому, що цей короткий літописний запис присвячено винятково королеві Данилові Романовичу³⁶. Хоча в самому тексті й

³³ Головка О. Б. Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.). Київ, 2021. С. 473. Автор безкритично перейняв від новітньої літератури завідомо "атракційні" "модні" погляди стосовно нібито "загального фіаско походу Данила Романовича і його союзників": Там само.

³⁴ Dąbrowski D. Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) o sztuce. T. 1:

Architektura (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. T. 7). Kraków, 2023. S. 128, 129, 217–218.

³⁵ Александрович В. "Щастя"... С. 343; Його ж. "Dlaczego nie spróbować szaleństwa"... С. 168.

³⁶ Вперше на неї вказано: Александрович В. "Dlaczego nie spróbować szaleństwa"... С. 168. Як уже відзначено, власне так

згадано зустріч з його молодшим братом, князем Васильком Романовичам, сам він у викладі не присутній і до описаних при цьому подій не має ніякого стосунку (докладніше див. далі). Історіографія ж навпаки незмінно вбачала не тільки безпосередню присутність брата на той час у Холмі, а й його активність при описаних подіях разом із її нібито відображенням у літописній розповіді. Власне це цілком несподіване на тлі дотеперішнього одностайного із зазначеного приводу наукового досвіду відкриття стосовно одноосібної, без присутності брата, активності короля Данила Романовича при його прибутті до Холму й задало усе подальше трактування аналізованого фрагменту літописного оповідання.

Лаконічний виклад стосовно повернення короля з Опавського походу за характером не належить до істотніших у її структурі, наділених звідсіля безперечною притягальною силою моментів джерельної розповіді. Проте водночас у ньому відображено унікальну для західноукраїнської історії та літописної традиції XIII ст. ситуацію, пов'язану з самотнім далшим зарубіжним військовим походом короля Данила Романовича, потрактованим так ще в самому літописному викладі (пор. далі). Жодне інше з-поміж пригаданих у літописі повернень із досить численних бойових кампаній як самого короля, так і його наступників подібного характеру реляція не супроводить. Це стосується навіть доленосної для самого Данила Романовича ранішої Ярославської битви 1245 р., з приводу якої літописець, радше навіть несподівано, показав себе винятково лаконічним, записавши замість можливого підсумування тільки: "иде же в Холмъ . с колодники многими . иже бѣ создалъ самъ"³⁷. Не має опис аналізованого холмського завершення Опавського походу прецеденту так само і в старокіївській традиції, тобто – історії династії загалом³⁸. З цього огляду – навіть поза самим змістом – розповідь цілком очевидно повинна заслуговувати більшої уваги й водночас так само – неодмінно докладнішого розгляду. Особливо на тлі запропонованих новіших немало своєрідних трактувань як Опавського походу, так і особи самого короля у зв'язку з ним. Проте щось таке можливе, звісно, лише за умови звернення до автентичного тексту із належним врахуванням водночас його ширшого контексту та як безпосередньо записаного в самому літописі, так і окремих супутніх фактів позалітописного походження, придатних для глибшого зрозуміння поодиноких складових структури аналізованого лаконічного викладу. Необхідною передумовою такого погляду сприймається також відмежування від далеко не завжди й не у всьому прийнятної у висловлених досі твердженнях дотеперішньої історіографічної традиції. До того ж, реалізованої останнім часом найперше через немало, а то й цілковито відсторонені від самого джерела міркування підкреслено "ерудиційного" наповнення, нерідко перенасичені відвертим нічим не обмеженим фантазуванням³⁹.

перекладено запис у новішому його тлумаченні польською мовою: *Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów / Tłumaczenie...* S. 348. Проте, як видно, ця визначальна особливість переказу при цьому "традиційно" не привернула уваги.

³⁷ Ипатьевская летопись. Стб. 805.

³⁸ Щось віддалено подібне в українській традиції зовсім, однак, лаконічно відновлено хіба ще тільки в завершенні "Слова о полку Ігоревім" – "Игорь ѣдет по Боричеву къ святѣи Богородици Пирогошеи". Цит.

за: *Махновець Л.* Про автора "Слова о полку Ігоревім". Київ, 1989. С. 259. Пояснення того, чому князь Ігор Святославович їхав саме до цього старокіївського храму, навіть явно ігноруючи при цьому історично складену традицію подібних відвідин київських святинь, запропоновано: *Александрович В.* Покров Богородиці. Українська середньовічна іконографія (Студії з історії українського мистецтва. Т. 4). Львів, 2010. С. 59.

³⁹ Безперечною вершиною такого трактування є новіше обширне коментування вибраних

Лаконічний текст на 280 знаків пригадає у короткому зіставленні немов окремі факти – відвідини з поверненням собору й завершальне перебування “в дому с҃го Ивана . во городѣ Холмѣ с веселиемъ . слава Бѣ и прч҃тою его мѣрь . и с҃го Ивана Златауоста”. Посеред них буквально в чотирьох словах вказано також на немов ніяк не узалежене від співвіднесених з обома холмськими храмами сюжетів побачення із молодшим братом – князем Васильком Романовичем. Оскільки всі ці моменти досі фактично все ще не стали об’єктом цілеспрямованої уваги в їх сукупності, вони заслуговують докладнішого послідовного розгляду насамперед кожен зокрема. Одним із завдань такого аналізу повинно, втім, стати найперше встановлення потенційного безпосереднього взаємозв’язку та взаємозалежності між ними.

Найперше випадає відзначити відсутність у літописі чогось такого, про що твердив на самому початку свого викладу з відповідного приводу Д. Домбровські: “Uroczystości powitalne wracających z “czcig i sławą” z bardzo przecież dalekiej wyprawy odbyły się w Chełmie”⁴⁰. Наведене логічно на загал нібито оправдане визнання насправді нічим, однак, не здатне пригадати самого вступного літописного фрагменту “и приде во гра^д Холмь . съ ч҃тью и со словою в домъ . Прч҃тоѣ” як єдиного джерельного переказу, спроможного виступити підставою для сприйняття засвідчених початкових кроків короля одразу після повернення, вже на холмській землі. Згідно зі сформульованим на наведений спосіб текстом, чогось подібного на якісь “uroczystości powitalne” тоді найочевидніше як зовсім не передбачалося, так і не повинно було відбутися. Принаймні нічого відповідного наведеному сприйняттю літопис не зафіксував й у самому зацитованому викладі ніщо до чогось такого не здатне відсилати ніяк. Виразно та однозначно стверджено: в’їхавши до столиці, король одразу спрямувався безпосередньо до собору із подячною молитвою. Згідно з літописом, будь-чого іншого, як видно, за засвідчених обставин при цьому не мало відбутися. Тобто, згадані “uroczystości powitalne” – не що інше, як знаного цілком загального походження породження особистого досвіду автора. Однак у конкретній аналізованій ситуації на стосовну нагоду це завідома “wiedza pozażródłowa”.

Водночас перший задокументований крок короля із прибуттям до столиці не позбавлений своєї очевидної власної вимови й із огляду приданого йому змісту здатний заслуговувати окремої уваги. У дотеперішніх зверненнях до цитованої реляції все ще не випало нагоди з належним усвідомленням наголосити на якнайочевидніше відображеній в аналізованому записі особі короля Данила Романовича – християнського володаря, який складає подяку Всевишньому за дарований не лише пам’ятний, а й винятковий, згідно з твердженням самого літопису, на тлі не лише власного, а й історичного досвіду всієї традиції військовий успіх. За практикованого незмінно послідовно применшуючого, без огляду на непідважальне становище найвизначнішої постаті української історії XIII ст., ставлення до короля⁴¹ чогось такого – хоча ніби й цілком очевидного – досі... не випало нагоди як зауважити, так і визнати.

фрагментів літопису: Галицько-Волинський літопис: текстологія... Численні, без ліку, критичні зауваження до нього (без претензії, звісно, на вичерпність) випало запропонувати: Александрович В. “Новий літописець” ... С. 147–265.

⁴⁰ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 348.

⁴¹ Найновішим прикладом такого цілеспрямованого насадження зусиллями пев-

них кіл сприйняття короля став чималий набір без перебільшення відверто скандальних виявів трактування його особи в новішому українському коментуванні фрагментів західноукраїнського літопису XIII ст.: Галицько-Волинський літопис: текстологія. З цього приводу див.: Александрович В. “Новий літописець” ... С. 194–235.

При тому літописний виклад найперше фіксує прикметне повернення “сь чѣтью и со славою”. Це не надто часто стосоване, хоча й загалом знане окреслення переможних реляцій виступає у декількох моментах літописного оповідання й навіть засвідчене з очевидним розвитком самої залученої при цьому формули. Проте його ніколи більше не вжито в присутньому в аналізованому фрагменті найдокладніше опрацьованому формулюванні. Вперше його початкову, ще тільки немов попереднього характеру, часткову версію включено до тексту літописної розповіді під 1213 р. про надто лаконічно викладені події, як вважають, весни 1219 р. Тоді краківський князь Лешек Бяли у відповідь на перший самостійний військовий похід короля, внаслідок якого від польського сусіда й недавнього “опікуна” відібрано території на захід від ріки Буг, що їх він за якийсь час до того мав захопити, організував похід у відповідь на щойно відвойовані терени. Супроти нього послано воєвод, які зуміли розгромити нападників. Підсумовуючи припавий тоді важливий успіх, літописець відзначив щодо переможців: “и возвратишася в Володимерь . с великою славою”⁴². Далі, в уже зовсім наближеному й цього разу навіть так само двоскладовому варіанті, окреслення використано в загалом аналогічного до аналізованої характеру, проте значно скромніший за змістом реляції про повернення короля із Калішського походу на територію Польщі 1229 р.: “возвратистася... в домъ свои с чѣстью . в Бѣу поспѣвающую има . створиста емоу помощъ великою . и внидоста со славою . в землю свою”⁴³. Тут, правда, вжите словосполучення подано не в притаманній уже пізнішому часові “остаточній” лаконічній холмській редакції, а ще немов розділеним іншою важливого для тогочасної свідомості наповнення формулою стосовно санкції звища: “Бѣу поспѣвающую има”. Проте обидві основні складові повідомлення про повернення переможця із честю та славою як найдокладніше опрацьованого в літописному досвіді варіанту подібних реляцій стосовно переможно завершених військових походів уже відображено цілком виразно.

Холмська версія запису для західноукраїнського літописання XIII ст. мало не виявилася унікальна ще тільки розповідь під 1256 р. про воювання ятвягів завершує аналогічне підсумування “приде в землю свою со чѣстью и славою”⁴⁴. Ще незадовго перед тим Холмський літопис раз згадує про повернення – цього разу тільки зі славою – під 1251 р. у реляції про завершення спільного з польськими князями воювання проти ятвягів: “и придоста со славою на землю свою”⁴⁵. У володимирському продовженні західноукраїнського літописання XIII ст. ця формула неprisутня взагалі. Натомість за аналогічних обставин неодноразово йдеться про повернення винятково “із честю”⁴⁶. Тому – з огляду наявного формулювання – запис про прибуття короля Данила Романовича до Холму при поверненні з Опавського походу “сь чѣтью и со славою” фактично здатний пропонувати одинокий подібний приклад для усього XIII ст.

Проте для ширшої національної традиції разом із літописною практикою він виявляється ніяк не унікальним. Київський попередник XII ст. вдається до

⁴² Ипатьевская летопись. Стб. 732.

⁴³ Там же. Стб. 757–758.

⁴⁴ Там же. Стб. 835.

⁴⁵ Там же. Стб. 813.

⁴⁶ Там же. Стб. 856 (1262), 862 (1264), 878 (1278), 886 (1281).

⁴⁷ Там же. Стб. 286 (1120 р., князь Георгій Володимирович “ходи на Болгары . по Волзѣ . и вза полонъ многъ . и полкы ихъ

побѣди . и воевавѣ приде . по здорову . с чѣстью и славою”), 479 (1155 р., князь Василько Юрійович “Берендичи спосигъ изби ѣ . а другыи изоимаша . и приѣха къ ѿцю съ славою и чѣтью”), 602 (1176 р., князі Михалко і Всеволод Юрійовичі після перемоги над князем Ярополком Ростиславовичем “поѣхаста въ Володимирь . съ славою и съ чѣтью великою”), 608 (1178 р., новгородський

подібної формули неодноразово, причому не тільки в аналогічного характеру реляціях про завершення певних військових походів⁴⁷, але водночас так само навіть і поза власне такими обставинами⁴⁸. З цього огляду залучене одиноким в усьому тексті формулювання західноукраїнського літопису повинно бути визнане безперечним прикладом очевидного продовження зафіксованої у старокиївському літописанні практики та її відображення за посередництвом певної літературної формули. Отже, це не зауважений досі ще один важливий приклад перебування у колі єдиної спільної традиції. Незалежно навіть від того, чи за найновішою модою⁴⁹ вбачати тут незмінне для новітніх трактувальників "запозичення", чи цей конкретний факт сприймати насправді позалітературним та призначеним відображати ширшу спільність загального історичного досвіду. Безперечно, не дивлячись на посилено пропаговані новомодні "бачення", логічно повинно йтися насамперед про єдиний культурно-історичний контекст та його віддзеркалення на ґрунті як старшого київського, так і молодших холмського й володимирського середовища. З огляду наведених прикладів нечисленність залучення аналізованого формулювання у поодинокі сюжети західноукраїнського літописання XIII ст. повинна сприйматися своєрідним виявом його очевидного пізнього "затухання" на західноукраїнському ґрунті. Сама наявність у Холмському літописі й відсутність у володимирському продовженні здатна виразно відсилати водночас так само й до неодноразово в численних виявах засвідченої на сторінках літопису знаної прикметної для середовища короля Данила Романовича присутності київської традиції за очевидної відсутності чогось такого в колі його племінника – князя Володимира Васильковича⁵⁰. Описану ситуацію належить також сприймати й не зауваженим досі окремим важливим свідченням стосовно короля Данила Романовича як спадкоємця старокиївської традиції⁵¹.

князь Мстислав Ростиславович після розгрому чуді "возвратишася во своаси . приимше ѿ Ба на поганьга побѣдоу . славою и чѣтью великою"), 632–633 (1183 р., великий київський князь Святослав Всеволодович і князь Рюрик Ростиславович, розгромивши половців, "приемше ѿ Ба на поганьга побѣдоу и возвратишася во своаси съ славою и чѣтью великою"), 659 (1187 р., посланий за задумом великого київського князя Святослава Всеволодовича й князя Рюрика Ростиславовича, воевода, розгромивши половців, "возвратишася во своаси со славою . и чѣтьстю великою"), 672 (1190 р., князь Ростислав Рюрикович "прѣхѣ в Торцькьи свои . съ славою . и чѣтью великою . победивъ Половци"), 678 (1193 р., князь Ростислав Рюрикович після розгрому половців "возвратишася во своаси . со славою и с чѣтью великою"). Так само за подібних обставин практиковано відсилення і до самої тільки честі: Там же. Стб. 312 (1142 р., переяславський князь Ізяслав Мстиславович у поході проти чернігівських князів "повоевавъ волость ихъ . възратиса въ своаси съ чѣтью великою"). Водночас Повість временних літ пропонує також запис,

у якому йдеться лише про славу: Там же. Стб. 255 (1103 р., руські князі, розгромивши половців і чорних клобуків, "приидоша в Русь . с полономъ великимъ . и съ славою . и с побѣдоу великою оу своаси").

⁴⁸Ипатьевская летопись. Стб. 607 (1178 р., князь Мстислав Ростиславович у Новгороді Великому "сѣде на столѣ дѣда своего . и шѣа своего . со славою и с чѣтью великою").

⁴⁹Як уже була нагода показати, ідею "запозичень" у багатьох моментах до очевидного абсурду вдалося довести авторам найновіших коментарів до західноукраїнського літопису XIII ст.: *Александрович В. "Новий літописець" ... С. 247–250.*

⁵⁰*Александрович В. Король Данило Романович як спадкоємець старокиївської традиції. Не зауважений аспект викладу Холмського літопису та історичної свідомості середини XIII століття Княжа доба: історія і культура.* Вип. 17 / Відп. ред. В. Александрович (у видавничому процесі).

⁵¹Докладніше про це не зауважене давніше й щойно тепер сприйняте окреме явище свідомості холмського середовища короля Данила Романовича див.: *Александрович В. Король Данило Романович...*

Наступний найістотнішого наповнення момент розповіді співвідноситься із так само лаконічно відображеною далі, після розглянутого вступного формулювання, подячною молитвою у соборі, коли король одразу ж після повернення прийшов “в домъ . Пречѣтоѿ . падъ поклониса . и прослави Ба . w бывше⁵²”. Свого часу вже була нагода відзначити цей запис не зауваженою давніше першою джерельною нотаткою стосовно існування та функціонування холмського собору⁵². При подальшому осмисленні унікальне літописне свідчення використано одиноким за приданою йому вимовою конкретною підставою для датування водночас так само й усієї ранньої будівельної активності на терені новозаснованої столиці – з віднесенням докладених при цьому зусиль до 1240-х років⁵³.

З огляду викладеного зауваження про скерування короля безпосередньо після прибуття до собору цілком позбавленим сенсу сприймається розвиток здогадів з приводу того, чи відвідання собору відбулося при самому поверненні чи через якийсь час, пізніше, немовби лише після можливого “відпочинку”⁵⁴. Не тільки, як зазначено, літописна розповідь, а й так само незмінна звична практика поверхово допущеної при цьому якоїсь “іншої” можливості не передбачали зовсім⁵⁵.

Виклад стосовно відвідання собору випадає розпочати від не зауваженого досі винятково своєрідного трактування відповідного літописного запису в Д. Зубрицького: “он отправился въ Холмъ, вступил тамо въ церковь Пречистой Богородицы и Св. Иоанна Златоуста, молился, прославил и поблагодарил Бога”⁵⁶. Важлива в аналізованому контексті своєрідність прихована в тому, що собор подано як “церковь Пречистой Богородицы и Св. Иоанна Златоуста”, тобто... з подвійним посвяченням. Зайве розважати щодо можливості чогось такого в тогочасних холмських (українських загалом) реаліях⁵⁷. Важливе інше. Здійснене “об’єднання” обернулося... відсутністю в трактуванні Д. Зубрицького завершальної частини розповіді, зосередженої на перебуванні короля у церкві святого Іоана Златоустого.

Сам запис про відвідання собору привернув увагу щойно в новітній літературі. При зверненні до відповідного фрагменту П. Толочко передав його з очевидними відхиленнями від буквальної вимови оригіналу, ствердивши: “Після повернення з чеського походу Данило “приде во град Холмъ съ честью и со славою в домъ Пречистоѿ, падъ поклониса, и прослави Бога”⁵⁸. Причина цього конкретного уславлення Всевишнього в оригінальному продовженні “и прослави Ба . w бывше⁵² не бѣ бо никоторыи князь . Роускыи воевалъ землѣ . Чѣшское” в наведеному виданому за нібито цитату з літопису цілком вільному викладі при цьому, як видно, опущена.

⁵² Александрович В. Холмська ікона Богородиці (Історичні та культурологічні студії. Т. 1). Львів, 2001. С. 34; *Ejusdem. Sztuka XIII-wiecznego Chełma. Zasadnicze problemy badawcze Do piękna nadprzyrodzonego. Sesja naukowa na temat rozwoju sztuki sakralnej od X do XX wieku na terenie dawnych diecezji chełmskich Kościoła rzymskokatolickiego, prawosławnego i grecko-katolickiego*. Т. 1: Referaty. Chełm, 2003. С. 56; *Його ж. Мистецтво Холма...* С. 141.

⁵³ *Його ж. Холмське будівництво...* С. 38–60.

⁵⁴ До такого розуміння вдався: *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 349 (“nie jesteśmy w stanie stwierdzić czy Romanowicz udał się do katedry prosto z drogi, czy też jakiś czas

różniej, oporządziwszy się i odpoczywszy”).

⁵⁵ Увагу до цієї обставини привернуто: Александрович В. “Щастя”... С. 343.

⁵⁶ *Зубрицкий Д. История древняго Галичско-русскаго княжества*. Ч. 3. Львов, 1855. С. 171.

⁵⁷ З цього приводу див. у зверненні до... повторення аналогічного погляду в новітній літературі: Александрович В. Мистецькі сюжети... С. 48; *Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”...* С. 176

⁵⁸ Толочко П. П. Давньоруські літописи... С. 328. Збережено правопис оригіналу, який замість цитати пропонує довільний, до того ж ще й русифікований виклад джерела.

Д. Домбровскі переказав запис майже дослівно: “udał się do soboru Bogurodzicy i padł [w akcie proskinezis] – jak pisze źródło pokłoniwszy się i wysławił Boga za to, co się stało”⁵⁹: в оригінальному словосполученні “падъ поклониса” цілком виразно йдеться про падіння на землю в поклони, тобто, інакше кажучи, стверджено, що король мав не тільки стати навколішки, а й водночас скласти при цьому доземний уклін. Запис завершено уславленням Бога – “прослави Б̄а” – з важливим у контексті описаної ситуації додатком “w бывше”⁶⁰, виразно відсилаючи на такий спосіб безпосередньо до відбутого походу й – отже – уславлення Бога у виразі вдячності за успіх, дарований під час військових дій у чужій землі. Проте продовження зі ствердженням унікальним для руських князів воюванням Чеської землі тут так само виявилось випущеним.

Натомість новіше звернення до того ж літописного висловлювання супроводить доповнення із явним свідченням очевидного нерозуміння як викладу, так і водночас й самої традиції загалом. Йому випало засвідчитися через надто довільне за самим характером твердження, згідно з яким король нібито “wszedł do domu Bogurodzicy i padł [przed jakimś ze świętych wizerunków], pokłoniwszy się i wysławił Boga”⁶⁰. При цьому не відзначена безпосередня конкретна мотивація уславлення Бога. Тобто, як і в попередньому випадку, теж опущено важливе відсилання до самого відбутого походу, виняткового для власної історичної традиції, істотність якого обстоювати не випадало б. Твердження “i wysławił Boga” так само не зовсім відповідає оригінальному “прослави Б̄а”, нічим не оправдано звично пропонуючи замість авторської завершеної дії свою відмінну – з очевидним нехтуванням, як видно, не тільки належної наукової дисципліни залучення джерела.

Як цілковито безпідставним, так і водночас виразно суперечним загально-відомій традиції сприймається також подане в новішій публікації твердження, нібито в соборі король “padł [przed jakimś ze świętych wizerunków]”. Не випадало би доводити, що подячна молитва за засвідчених обставин не могла виступати адресованою до певної окремої конкретної ікони. Принаймні чогось акурат такого в самому джерелі нічим не відзначено – зовсім навпаки. Вона була скерована Богові, до вдячного уславлення якого цілком виразно відсилає так само й вимовне та однозначне під цим оглядом зігнороване безпосереднє продовження й завершення аналізованої частини розповіді⁶¹.

Фактично з очевидними довільностями переказав відповідний фрагмент запису й новіший польський переклад літопису. При відзначенні приходу короля “do grodu Chełma z czcią i ze sławą”, далі стверджено: “W Domu Przechystej padłszy, pokłonił się i wysławił Boga za to, co zaszło”⁶² замість оригінального “и приде во гра^д Холмь . съ ч^стью и со славою в домъ . Преч^стоѣ . падъ поклониса . и прослави Б̄а . w бывше”⁶⁰. За такого трактування фактично повинно йтися не про виклад, а досить приблизний та при цьому насамперед явно немало довідальний за всіма притаманними йому ознаками переказ.

⁵⁹ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 349.

⁶⁰ Ejusdem. Król Rusi... S. 286.

⁶¹ Звичну за таких обставин формулу адресування фіксує, зокрема, літописний запис під 1178 р. коли запрошений на престіл до Новгороду Великого князь Мстислав Ростиславович “пришедшоу емоу . к Новоугородоу . и оусръте еп^стъ кр^сты . и с Новгородци . и игоумены . и вси шедше

во стоюу Софью и поклониса . стмоу Спсоу и стѣи Бѣи”: Ипатьевская летопись. Стб. 607. Залучене формулювання зі згадкою про поклоніння якнайочевидніше не передбачає прикметного для холмської ситуації опускання на коліна, принаймні щось таке в наведеному записі не згадано.

⁶² Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) / Tłumczenie... S. 192.

Подальше – не випадало би здогадуватися наскільки усвідомлено – опущене у відзначених викладах П. Толочка та Д. Домбровського твердження про прославлення “Ба . w бивше⁶³ не бѣ бо никоторы князь . Роускыи воеваль землѣ . Чѣшьское” разом з аналогічного ж змісту відсиленням на самому початку розповіді про Опавський похід (див. далі) у новітній літературі нерідко трактується свідченням поширеного в новітніх коментаторських зусиллях визнання немало “улюбленого” у відповідному колі – “помилки літописця”. Мовляв, майже за сто вісімдесят років до того, в 1075–1076 рр. похід до Чехії відбув князь Володимир Мономах⁶³. З приводу наведеного нібито прецеденту існує як лаконічна літописна згадка⁶⁴, так і власне пригадування самого князя у “Повчанні дітям”⁶⁵. Проте звична для літератури останнього часу неодноразово виявлена й засвідчена готовність повсюдно вбачати та зосереджено “викривати” неодмінні безконечні “помилки літописця”⁶⁶, здається, мала допуститися у даному конкретному випадку ще однієї цілком очевидної тепер уже власної помилки. Зазначений похід чотири рази пригаданого в Холмському літописі короля Данила Романовича пращура⁶⁷ відбувся, як цілком однозначно випало висловитися з цього приводу літописцеві, “Лахомъ в помочь на Чехы”. Князь Володимир Всеволодович ходив за дорученням великого київського князя Святослава Ярославовича на допомогу польському князеві Болеславу Смялому. Натомість Данило Романович, стосовно чого виразно здатна переконувати вся сукупність викладу його літописця, цілком очевидно не тільки “ходив” сам, а й навіть із безперечно підпорядкованими йому, згідно з виразними неодноразовими відсиленнями того ж таки літописця, польськими спільниками⁶⁸. Тому з наведеного огляду опавської експедиції як цілком окремого самостійного діяння холмський літописець, ні в чому насправді не “помиляючись”, ніби мав усі належні підстави записати своє ствержене “не бѣ бо никоторы князь . Роускыи воеваль землѣ . Чѣшьское”.

Цей “соборний початок” лаконічної літописної розповіді не дочекався досі уваги й ще в одному аспекті. Адже на тлі пов’язаних з особою короля Данила Романовича доволі численних різнорідних релігійних акцентів літопису він повинен бути визнаний коли не найяскравішим взагалі, то принаймні одним із найяскравіших свідчень релігійності володаря: ситуація під відповідним

⁶³ Новіше принагідне пригадування: Мусін А., Войцещук Н. Перемишль та “гірська країна перемишльська”: межі землі й грані історії Княжа доба: історія і культура. Вип. 14: Княжий Перемишль / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2020. С. 56, 58–59. Пор. також: Затилюк Я. Даниль же снемса . с Болеславомъ... С. 456, 458–459, 460, 461.

⁶⁴ Ипатьевская летопись. Стб. 190. Пор.: Лаврентьевская летопись ПСРЛ. Т. 1, вып. 1: Повесть временных лет. Ленинград, 1926. Стб. 199.

⁶⁵ Лаврентьевская летопись. Стб. 247.

⁶⁶ До явного абсурду такий погляд доведено в новішому коментуванні вибраних фрагментів літопису, див.: Александрович В. “Новий літописець”... С. 261.

⁶⁷ Ипатьевская летопись. Стб. 716, 744.

⁶⁸ У літературі лише при згаданому

переповненому рішучості “погроми” короля Данила Романовича у зв’язку з Опавським походом, як зазначено, в очевидному пориві “усепідважування” та “всезаперечення” й водночас – явно без врахування як можливого, так і прийняттого в літописних реаліях зродилося навіть переконання, нібито керівне становище короля при цьому повинно бути винятково... “плодом творчості” працюючого “панегіриста”: “Превратив Данила в главу коалиции и предводителя военной кампании 1253 г., хронограф выполнил свою задачу придворного панегіриста”, див.: Мартынюк А. В. “Хронографу же нужна есть...”... С. 128. Стосовно цієї за всіма приданими їй ознаками явно позаджерельної версії докладніше див.: Александрович В. Військовій кампанії... С. 108.

оглядом не потребує коментарів. Однак релігійна сторона постаті короля для дослідників досі незмінно виявлялася мало притягальною. Внаслідок цього відповідний винятково вимовний аспект розповіді й не привертав уваги зовсім. А самотні дві версії спеціального звернення до проблем релігійності центральної постаті української історії XIII ст. навіть схильні повчати, ніби він "nie mógł być uznany za człowieka religijnego"⁶⁹. Як признався сам автор, єдиним аргументом запропонованого висновку належалося стати тій обставині, що укладач літописної посмертної похвали "ani słowem nie zająknął się na temat robożności władcy" (sic!)⁷⁰. Якнайочевидніше, як самих підстав, так і залученої аргументації вкотре не випадало би не подивляти...

Наступна після викладу, зосередженого на соборі, коротка фраза з продовження переказу початкових кроків Данила Романовича при поверненні до Холму "и видѣвса со браѣмъ своимъ" дотепер незмінно сприймалася та переконано подавалася відображенням начебто присутності князя Василька Романовича в Холмі при поверненні старшого брата з походу та його прямої причетності до описаних в аналізованому тексті тогочасних подій. Від такої впевненості мала виводитися немовби засвідчена, на переконання дотеперішніх коментаторів, у завершальній частині літописної реляції прийнята нібито насамперед спільна активність братів. Правда, П. Толочко, виходячи, як випадає здогадуватися, від послідовності поодиноких моментів викладу й розділивши сюжет із в'їздом на дві частини, твердив, буцімто молодший брат мав прибути до міста лише "пізніше". До цього повинно було дійти наче вже тільки після того, як король побував у соборі: "Коли ж у Холм прибув і брат Василько"⁷¹. Хоча сам літописний виклад насправді не подає для залученої очевидної цілковито позаджерельної маніпуляції ніяких підстав.

Д. Домбровські після переказу короткої реляції стосовно відвідин собору, явно буквально та механічно відтворюючи на власне уподобання як порядок, так і характер поодиноких самостійних складових літописної розповіді, ствердив, немов після собору: "Następnie" nastąpiło spotkanie z bratem"⁷². Оскільки – за прийнятою логікою – до зустрічі з братом, як і в попередника, повинно було дійти тільки "następnie", тобто вже після відвідання собору, неunikнено повинно виникнути не зауважене, однак, в обох цитованих авторів логічне запитання, де князеві Василькові належалося перебувати... "до того". Чому, як фактично стверджено через таке визнання, йому не випало привітати старшого брата безпосередньо при в'їзді до міста й так само піти разом із ним до собору. Набір очевидних "неunikнених" запитань, здатних постати за прийнятого

⁶⁹ Dąbrowski D. Religijność króla Daniela Romanowicza *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 9. S. 90; *Ejusdem*. Król Rusi... S. 291. Пор. також: *Ibidem*. S. 170. З цього приводу, коротко див., зокрема: *Aлександрович В.* "Dlaczego nie spróbować szaleństwa"... S. 170–171.

⁷⁰ Dąbrowski D. Religijność... S. 90; *Ejusdem*. Król Rusi... S. 291. Уже була нагода зауважити на інших зусиллях того ж автора, що "короля схильні бачити насамперед героєм, не здатним посісти позиції героя "справжнього", з авторитетом неспівважальним, або хоча б близьким чи бодай наближеним до

нього. Причому, читання переконує, що нерідко "недопрацювання" виявляється виною не самого героя. Може навіть частіше "недопрацьовувати" (або ж, навпаки, – немало перепрацьовувати) схильний власне історик": *Aлександрович В.* "Щастя"... С. 349; *Його ж.* "Dlaczego nie spróbować szaleństwa"... С. 193.

⁷¹ Толочко П. П. Давньоруські літописи... С. 328. При цитуванні збережено оригінальний, поданий як нібито автентична цитата зрусифікований переказ ("святого") фрагменту залученого тексту.

⁷² Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 349.

трактування, свідчить, що Я. Домбровському, подібно до його попередника, також не належалося докладніше обдумати не тільки викладеної у джерелі ситуації, а й так само власного її тлумачення. Джерельне свідчення переказано явно поспішно і водночас ще також не без можливого акценту навіть певного ніби анекдотичного забарвлення. Адже так би виглядало, начебто молодшому братові, перебуваючи в Холмі, спершу немов випало... "переховуватися", не тільки не привітавши старшого брата при самому в'їзді до столиці, а й також не супроводжуючи його до собору... Для тогочасної звичаєвої практики та стосунків подібне – щось цілковито як небачене, так і неприйнятне. Коли князя Василька Романовича не було разом із братом у соборі, то таку відсутність належить сприйняти однозначним доказом його безперечної неприсутності в місті на момент тодішнього відвідання храму, тобто його відсутність за описаних обставин загалом. Власне це послідовно доводить так само й весь не визнаний у його власній автентичній вимові подальший виклад. Тому чогось такого, як ствердив Д. Зубрицький, нібито при поверненні король "быль съ радостію привѣтствованъ братомъ своимъ Василькомъ"⁷³ насправді бути не могло. Не кажучи навіть про те, що, згідно з висловлюванням самого джерела, – акурат... король "быє в радости велиць", а не його брат й це зауваження в тексті вміщено вже після лаконічної нотатки про побачення із братом та навіть уже в наступній частині розповіді. Йому власне й належить відкрити останній, третій сегмент літописного переказу, присвячений перебуванню короля "в домоу стго Ивана".

Такий цілком переконливий висновок у його розвитку зовсім очевидно вимагає логічного перегляду пропонованого дотепер сприйняття так само й окремої завершальної частини літописної розповіді, цілковито зосередженої на "перебуванні" "в домоу стго Ивана". Адже її досі незмінно будували на основі одноставно прийнятого визнання нібито послідовної співдії при цьому обох братів. Проте, як зовсім вимовно здатна переконати з належною увагою прочитана літописна розповідь, насправді, згідно з виразною та однозначною її вимовою, чогось такого якнайочевидніше бути не могло ніяк.

Стосовно активності після гаданої зустрічі – нібито надалі вже разом із братом – Д. Домбровські ствердив також і за ще однієї нагоди: "po powrocie z wyprawy opawskiej do Chełma, książę "wszedł do domu Bogurodzicy i padł [przed jakimś ze świętych wizerunków], pokłoniwszy się i wysławiał Boga, następnie zaś spotkał się z bratem, i przebywali (виділено – В. А.) w domu św. Jana"⁷⁴. В іншому місці відзначено: "Po powrocie z wyprawy opawskiej starszy Romanowicz spotkał się w Chełmie z bratem i radował się wielce. Niewątpliwie razem (виділено – В. А.) uczcili "zwycięstwo", weseląc się i modląc w niedługo wcześniej powstałych miejscowych cerkwiach (sic!)"⁷⁵. Не випадало би оминати увагою послідовно (хоча й ніби тільки принагідно) заакцентованого при цьому ще одного очевидного сумніву в переможному характері відбутого походу через окреслення його залученням на цю нагоду однозначним у вимові разом із приданим йому навантаженням поняттям "zwycięstwo".

Однак сам виклад "багатий" не тільки цим наголошенням. "Niewątpliwie razem", як зауважено, брати "uczcili "zwycięstwo", а й водночас, як стверджено, доконали цього, "weseląc się i modląc w niedługo wcześniej powstałych miejscowych cerkwiach". Наведена фраза не зовсім вдало стилізована, проте з неї цілком очевидно виявляється... сприйняття того, про що сам літопис

⁷³ Зубрицький Д. Історія... С. 171.

⁷⁴ Dąbrowski D. Król Rusi... S. 285–286.

⁷⁵ Ibidem. S. 105.

твердить винятково стосовно церкви святого Іоана Златоуста, “w niedługo wcześniej powstałych miejscowych cerkwiach (sic!)”, як нібито відбутото. в усіх холмських церквах! Політ трактування якнайвиразніше аж надто очевидний! Нічого не поробиш – такими є ствержені на письмі реалії... “Непотрібні реалії” як сказав би старий Вільям Оккам, знаний зі свого заклик до “братів-філософів” не творити “непотрібних реалій”...

Проте в новішому польському перекладі літопису, одним з авторів якого виступив той же Д. Домбровські, явно всупереч наведеним ранішим прикладам сприйняття та водночас якнайвиразніше так само зовсім несподівано на їхньому тлі, як зазначено, вже йдеться про перебування “в домоу сґго Івана” начебто тільки... самого короля⁷⁶. Видно, всіма обставинами далеко не бідної – за уважнішого їх осмислення – на деталі літописної розповіді окремим авторам ніяк не вдається перейматися як належно коректно, так і послідовно, презентуючи при цьому власну переконану й незмінно витриману одностайну позицію...

В П. Толочка та О. Толочка молодший брат короля з’являється взагалі вже тільки при зверненні до прикінцевої частини розповіді з викладом прийнятого в обох авторів його перебування нібито разом зі старшим братом “в домоу сґго Івана”: “Даниил и Василько “прибываше в домоу сґго Івана. во городѣ Холмѣ с веселием”⁷⁷ (докладніше див. далі).

Найнеочікуваніший набір трактувань випало викликати акурат цій короткій завершальній фразі запису стосовно повернення короля: “и быѣ в радости велицѣ . и прибываше в домоу сґго Івана . во городѣ Холмѣ с веселием . слава Бѣ и прчґтоую его мґрь . и сґго Івана Златаоуста”. Доводиться розпочинати від того, що в наведеному викладі Д. Зубрицького він не фігурує взагалі. Так далеко з наступних трактувальників не пішов ніхто, проте самі тлумачення незмінно виявилися не тільки немало, а й нерідко цілковито віддаленими, а навіть і відмежованими від оригіналу.

До початкового звороту “и быѣ в радости велицѣ” окремо відкликався, здається, тільки Д. Домбровські, хоча й при цьому знову не зовсім слушно – явно так само з очевидною не рідкісною для дотеперішньої літератури довільністю: “Źródło podkreśla radość z powodu szczęśliwego powrotu”⁷⁸. Насправді ж, згідно з оригінальним літописним висловлюванням, повинно йтися про зовсім іншу та навіть безперечно істотнішу за приданим їй конкретним змістом “radość” – “w бывше^м”, до якої зовсім виразно відсилає розглянутий завершальний зворот попереднього запису про відвідання собору. Стосовно цього наче не повинно би виникати ніяких інотрактувань, оскільки все з приводу засвідченої радості ще й додатково, зі залученням однозначної вимови формулювання пояснено в буквальному продовженні: “не бѣ бо никоторыи князь . Роускыи воеваль землѣ . Чѣшьское”. Отже, насправді цілком очевидно повинно йтися про перебування у радості з нагоди чогось безперечно істотнішого – завершення успішного зарубіжного військового походу, а не, як стверджено в коментатора, нібито – лише самого щасливого повернення із нього. Перед нами – ще один показовий у його вимові приклад того, наскільки немало поширена та загалом звична для дотеперішньої наукової практики й чомусь навіть ніби “неуникненна” для неї

Асафь... С. 217.

⁷⁶ Kronika halicko-wołyńska / Tłumczenie... S. 192.

⁷⁷ Толочко П. П. Давньоруські літописи... С. 328. Пор.: Толочко А. П. Основание... С. 271; Його ж. бѣ бо преже того пискоупь .

⁷⁸ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 349.

“Одинокість” належить приймати не враховуючи наведеного надто своєрідного залучення самого початку зазначеного звороту в Д. Зубрицького.

немовби незначна недокладність при відтворенні автентичного переказу джерела спроможна зовсім змінити притаманний джерельному записові сенс, до невпізнання його при цьому так само спотворивши. Як перегляд наявних відкликань до аналізованого тексту, так і хіба навіть надто численні приклади іншого походження переконують у незмінному побутуванні в літературі акурат уже перетвореного наче навіть на загальностосовану та незмінну норму власне такого відверто необов'язкового й послідовно "облегшеного" за всіма приданими йому ознаками, довільного поводження із літописом⁷⁹ (це, звісно, ніяк не стосується одного цього лише конкретного сюжету, як і так само винятково літописної традиції). Що ж до особи Данила Романовича після повернення до Холму, то йому належалося перебувати в якнайочевиднішому стані зазначеної "радості велиць", викликаному військовим успіхом у "чужій землі".

Продовження "и прибываше в домоу стго Ивана . во городѣ Холмѣ с веселиемъ" розпочинає завершальний акцент розповіді, зосереджений на короткому викладі стосовно перебування короля у холмській церкві святого Іоана Златоуста. Самого святого, в ім'я якого освячено храм, неодноразово пригадано в літописі починаючи від початкового для лаконічно переказаної холмської історії запису під 1260 р. про вибір місця для спорудження майбутнього міста: "и возлюбивъ мѣсто то . и помысли да сожижеть на немь градець малъ . шбѣшася боу и стмоу Иванову . Златооустоу . да створить во има его . цркъвь"⁸⁰. Проте в дотеперішній

⁷⁹ Доказом цьому сприймаються, зокрема, численні критичні зауваження до найновіших публікацій різних авторів на матеріалах західноукраїнського літописання XIII ст., див: *Александрович В.* Здобутки і прорахунки найновіших студій над вежею у селі Стовп (Стоп'є) поблизу Холма [Рец. на кн.:] *Zespół wieżowy w Stołpiu. Badania 2003–2005 / Pod redakcją Andrzeja Buko.* – Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN; Instytut Archeologii UW, 2009. – 375 s. *Княжа доба: історія і культура.* Вип. 4 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2011. С. 289–301; *Його ж.* "Щастя"... С. 311–352; *Його ж.* "Dlaczego nie spróbować szaleństwa"... С. 157–195; *Його ж.* "Старі" проблеми інтерпретації – нові відкриття: холмський собор короля Данила Романовича [Рец. на кн.:] *Od cerkwi katedralnej króla Daniela Romanowicza do bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie.* Wyniki badań interdyscyplinarnych sezonu 2013–2014. Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie. Chełm, 2016. 324 s., il. *Княжа доба: історія і культура.* Вип. 12 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2018. С. 173–210; *Його ж.* Холмський єпархіальний осередок... С. 75–110; *Його ж.* Kronika Romanowiczów – wersja... "ще краща"?.. Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) / Wydali, wstępem u przypisami opatrzili D. Dąbrowski, A. Jusupović przy współpracy I. Jurijewej, A. Majorowa i T. Wilkuł // *Pomniki Dziejowe Polski. Seria II, t. XVI.* Kraków;

Warszawa, 2017 *Княжа доба: історія і культура.* Вип. 13 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2019. С. 270–295; *Його ж.* "Угорське підданство" короля Данила Романовича *Княжа доба: історія і культура.* Вип. 13 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2019. С. 133–190; *Його ж.* "Задамнені" проблеми нового дослідження літописання Галицько-Волинської держави XIII століття. [Рец. на кн.:] *Adrian Jusupović. Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) w latopisarskiej kolekcji historycznej.* Kraków; Warszawa, 2019. 204 s., il. *Княжа доба: історія і культура.* Вип. 15 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2021–2022. С. 186–248; *Його ж.* "Новий літописець"... С. 147 – 265). Істотніших слідів виявів реакції на наведені в перелічених публікаціях численні конкретні зауваження стосовно помилкової інтерпретації поодиноких фактів літописного викладу та засвідчених у ньому обставин поміж потенційними зацікавленими досі зауважити не випало зовсім. Здебільшого – на доведення неунікненності незмінних "історичних труднощів" перебудови – надалі зосереджено повторюються уже давніше засвоєні "дорогі погляди"... За таких обставин якнайочевидніше повинно йтися ніяк не про науковий пошук разом із наукою загалом, а насамперед певні послідовно навколонукові своєрідності професійної психології поодиноких представників актуального кола причетних та його репрезентантів.

⁸⁰ Іпат'євская летопись. Стб. 842–843.

літературі причині такої яскраво виявленої очевидної прив'язаності фактично все ще не випало привернути уваги. Оскільки холмське шанування святого досі здебільшого неодмінно вперто не визнавалося, заперечувалося і незмінно відкидалося⁸¹, зазначена гравітація сприймалася фактично “непотрібною” й через це не розглядалася взагалі, що власне й пояснює побутування поширеної неувagi. Принаймні за спокійніших підходів стосовно холмського шанування святого дотепер зосереджено робився вигляд, ніби чогось такого взагалі існувати не повинно. П. Толочко, наприклад, схильний був бачити тут зовсім інше явище. Не сприймаючи літописних відсилань до шанування святого в самого Данила Романовича, він без будь-яких аргументів, винятково на засаді посиленого докладення до утвердження “уподобаної ідеї” співвідніс пошанування, зокрема, ніби через “особливе ставлення автора (літопису – В. А.) до святого Іоанна Златоуста”⁸² із холмським владикою Іоаном: “зусиллями єпископа Івана святий Іоанн Златоуст став фактично покровителем нової столиці Галичини (sic!) міста Холму”⁸³. Хоча водночас зацитовано знаний вимовний під аналізованим оглядом літописний переказ стосовно самого короля: “Під час будівництва Холму Данило побачив, “яко Богъ помощникъ ему и Иванъ спѣшникъ ему”⁸⁴. Всупереч літописному переказові, при цьому, як видно, лише в “неподоланному” бажанні неодмінно “іншого” погляду прийнято слід активності немовби винятково самого владики. Король за подібної інтерпретації виявляється “не залученим” та непричетним взагалі. При такому погляді, знову ж, звично не пояснено, в чому конкретно насамперед оті “так потрібні” владичі “зусилля” зафіксовані та як мали виражатися й на підставі чого, власне, їх прийнято немовби доведеним, реальним фактом тодішньої холмської історії. А не, як поки сприймається за результатами критичного ознайомлення із наведеною пропозицією, – цілеспрямованим намаганням будь-якою ціною неодмінно “вкинути” “інакший погляд”. Існує також й інше, теж явно позаджерельне міркування: “Епископ Иоанн, судя по летописной похвале, принимал деятельное участие в градостроительстве... Это может снять вопрос о причинах почитания святого Иоанна Златоуста в Холме. Храм, скорее всего, был патрональным для первого епископа”⁸⁵. Й відповідно в новітній публікації так само без аргументів

⁸¹ З цього приводу див.: *Мусин А.* Князь Александр Ярославович и король Даниил Романович как люди Средневековья *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 9. С. 162–163; *Мусин А., Войцещук Н.* Перемишль... С. 120; *Ричка В.* Повідомлення про Данилове богомілля... *Галицько-Волинський літопис: текстологія*. С. 249.

⁸² *Толочко П. П.* Давньоруські літописи... С. 328.

⁸³ Там само. С. 329. Принагідне фактичне повторення цього погляду див.: *Мусин А., Войцещук Н.* Перемишль... С. 120.

⁸⁴ *Толочко П. П.* Давньоруські літописи... С. 329 (цитата звично для автора осучаснена та русифікована).

⁸⁵ *Мусин А.* Князь Александр Ярославович... С. 163. Акурат перед тим автор – ніби всупереч визнаному тут – пригадав знану обітницю короля спорудити церкву на честь

святого Іоана Златоустого й допустив можливість її входження до ансамблю резиденції. Згідно з принагідно зафіксованими в літописі обставинами виникнення Холму (новіше звернення до них див.: *Александрович В.* Холмське будівництво... С. 37–39), вибір місця мав відбутися не пізніше середини 1230-х років. Отже, так повинно би виглядати, ніби пізнішому літописцеві належалося послідовно “сфальшувати” це та інші аналогічного наповнення відсилання власного тексту... З цього приводу див., зокрема, також: *Його ж.* Мистецькі сюжети... С. 38–42. Датування самого вибору вдається навіть загально уточнити. Оскільки, за свідченням літопису, князь Конрад Мазовецькі 1235 р. стояв “где нынѣ градъ Холмь . стоить” (*Ипатьевская летопись*. Стб. 775), це, звісно, навряд чи могло бути “в чистому полі”. Звідсіля напрашується висновок про тогочасне “стояння”

переконано стверджено нібито загально визнаним фактом: “відкриття до святого Іоана Златоуста у зв’язку із заснуванням і будівництвом міста Холм пов’язані винятково з амбіціями літописця, тодішнього єпископа Холмського Іоана”⁸⁶. Що повинно доводити прийняття “деятельное участие в градостроительстве” разом з “амбіціями” – звично полишено поза рядком... Немає так само жодних доказів якогось нібито особистого тяжіння холмського владика власне до канонізованого константинопольського архиєрея. Про самого владика, правд кажучи, майже нічого не відомо. Заперечив шанування святого в короля й Александр Майоров⁸⁷. Д. Домбровські, відзначивши спорудження за обітницею церкви святого Іоана Златоуста, жодного вияву в цьому якоїсь певної окремої традиції не побачив⁸⁸. Міркування про королівське шанування святи-теля він визнав помилковим: “Pogląd ten opiera się po pierwsze na, niesłusznym zresztą uznaniu księcia za osobę tożsamą z adresatem bulli Innocentego z 3 maja 1246 r., jakoby przez papieża nazwanym Janem, po drugie właśnie na założeniu, że Daniel dążył szczególnym kultem wspomnianego świętego, co przejawiało się w ufundowaniu przez niego w rezydencji w Chełmie (виділено – В. А.) cerkwi pod takim wezwaniem. Opinia ta, opierająca się na częściowo błędnych, częściowo zaś nieweryfikowanych przesłankach, w żaden sposób nie jest potwierdzona źródłowo. Należy uznać ją za błędną”⁸⁹. Водночас він, не подаючи аргументів, заперечив також і можливість хрещення короля на честь константинопольського архиєрея: “Nie ma powodów, by uznać za patronalnego świętego starszego syna Romana Jana Złotoustego (pod wezwaniem którego ufundował on w Chełmie cerkiew)”⁹⁰. Водночас святий Іоан Златоустий принагідно виступає з окресленням “ulubionego świętego”: “Trudno obie tymczasem wyobrazić, aby w otoczeniu króla Rusi nie znano dzieł ulubionego świętego (виділено – В. А.)”⁹¹. Серед залучених доказів вибір посвячення храму при обранні місця для майбутньої столиці та співвіднесені з ним моменти не фігурують. Згадано лише як помилковий наявний у літературі погляд ніби король отримав хресне ім’я “na cześć Jana, przypuszczalnie Złotoustego (виділено – В. А.)”⁹². Не виникло перед автором також і питання, чому король, як стверджено, “spośród świętych najczęściej modlił się do św. Jana Złotoustego”⁹³. У

неприятеля там, де на той час уже знаходився первісний холмський “градець маль”: Там же. Стб. 842. Ця не зауважена досі обставина дає змогу уточнити заснування міста разом із появу першої холмської резиденції короля Данила Романовича, як і вибір місця для них, на час перед серединою 1230-х років (пор.: Александрович В. Військові кампанії... С. 98, приміт. 66).

⁸⁶ Мусін А., Войцещук Н. Перемишль... С. 120. У такому разі належалося би визнати обітницю короля спорудити церкву на честь святого Іоана Златоустого при виборі місця для Холму не історичною реальією, а винятково так само “амбіцією” “літописця, тодішнього єпископа Холмського Іоана”. Проте чи за такого розумування не випадає заходити в трактуванні прийнятного й можливого в літописній традиції надто далеко? Слушності самого популярного свого часу погляду на владика як літописця ніщо, звісно, не здатне доводити теж. Не випад-

ково новіша література від такої версії відійшла зовсім...

⁸⁷ Майоров А. О происхождении имени и уточнении даты рождения Даниила Галицкого Украина: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 20: Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича. Львів, 2011. С. 474–475. Пор.: Его же. Русь... С. 464–465.

⁸⁸ Dąbrowski D. Religijność... С. 84; Eiusdem. Król Rusi... S. 285. Тут у фактично повтореному тексті чомусь йдеться, однак, про святого... Іоана Хрестителя. Пор. так само: Ibidem. S. 219, прзур. 689. На підставі останнього прикладу вказане плутання відзначено: Александрович В. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”... С. 176.

⁸⁹ Dąbrowski D. Król Rusi... S. 218–219.

⁹⁰ Ibidem. S. 90.

⁹¹ Ibidem. S. 142.

⁹² Ibidem. S. 218.

⁹³ Ibidem. S. 287.

тексті показовим сприймається й ще одне відкликання до архиєрея: “szereg... powodów, praktycznych, ideowych i symbolicznych, skłonił Daniela do wybudowania w Chełmie imponującego zespołu architektonicznego, niemniej wśród nich z pewnością kluczową była chęć uczczenia wybranych świętych i w ten sposób *przypodobnia się im* (виділено – В. А.), co zapewnić miało pomoc i wsparcie niebiańskich opiekunów. ... autor relacji wspomina o obietnicy złożonej przez księcia Bogu i świętemu *Janowi Chrzczicielowi* (виділено – В. А.). Miał on ufundować cerkiew pod wezwaniem ostatniego z wymienionych⁹⁴ (sic!), co zresztą uczynił”⁹⁵.

У новішому огляді літописних переказів до історії будівництва в севродовищі короля Данила Романовича при цитуванні відповідних нотаток, крім самого їх фіксування, так само відсутня будь-яка спроба витлумачити причину адресування власне до цього святого⁹⁶.

На тлі такої на різні способи проведеної й засвідченої “стійкої одностайності” тільки автору цих рядків – в очевидній незмінній самотності – випало послідовно обстоювати холмське шанування святого як патрона короля Данила Романовича, охрещеного, у чому наділена здатністю переконати вся сукупність доступних посередніх переказів, власне на честь константинопольського архиєпископа. Акурат цій обставині й належалося заземлити на холмському ґрунті не тільки не пояснену, а й здебільшого фактично навіть дружно відверто ігнорвану досі в такому її значенні саму холмську традицію вшанування святителя⁹⁷.

З цього огляду завершення розповіді про повернення короля Данила Романовича до столиці цілеспрямованим виразним акцентом на перебуванні після відвідання собору в холмській церкві святого Іоана Златоустого, “слава Б̄а и прч̄тоуя его м̄тр̄ь . и ст̄го Ивана Златауоста” насправді випадає сприймати найважливішим – після давнішої обітничі спорудити сам зазначений храм – на сторінках літописного викладу окремим виразним наголошенням із незрозуміло дивною упертістю не сприйнятого в дотеперішній літературі очевидного королівського холмського пошанування знаменитого архиєрея. Як уже випало ствердити, “поза шануванням саме цього святого у колі короля Данила Романовича немає мотивації для пояснення обітничі побудувати храм власне на його честь у майбутньому місті, спорудження самого храму, наявності в ньому цілого ряду особливого походження дарів володаря та вимовних відкликань до святого на сторінках літописної розповіді”⁹⁸. Водночас це шанування повинно бути визнане ще й також не зауваженим досі важливим прикметним виявом релігійності короля⁹⁹. Відкидаючи його як окремий очевидний яскравий окремий факт

⁹⁴ Загалом не рідкісний у літературі на зазначену тему приклад плутання святих Іоана Златоуста та Іоана Хрестителя, див.: *Александрович В. Мистецькі сюжети...* С. 48; *Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”...* С. 176.

⁹⁵ *Dąbrowski D. Król Rusi...* S. 285.

⁹⁶ *Ejusdem. Kronika...* S. 128–129, 142–153, 217–218.

⁹⁷ *Александрович В. Покров Богородиці. С. 147–148; Його ж. Холмське шанування святого Іоана Златоустого Збірник матеріалів VIII Міжнародної конференції “Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво”, м. Львів, 23 листопада 2015 року. Львів, 2015. С. 247–252; Його ж. Холмський єпархі-*

альний осередок... С. 97–98; Його ж. Холмське будівництво... С. 49–51; Його ж. “Старі” проблеми... С. 182–183; Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa... С. 176–177.

⁹⁸ *Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”...* С. 176.

⁹⁹ Своєрідним відображенням цього погляду сприймається вміщення святителя першим з-поміж тих, до кого серед святих король, за свідченням літопису, найчастіше скеровував свої молитви: *Dąbrowski D. Król Rusi...* S. 287. Однак само відсилання до нього засноване винятково чи насамперед на “статистиці” й не виходить поза зіставлення наведених у літописі текстувальних пригадувань, без спроби узагальнення

тогочасної холмської історії, при цьому не зауважено так само всієї своєрідності вимови наведеного завершення літописної розповіді з послідовним акцентом на особистому шануванні святителя з боку короля. Як за відзначеного незмінного впертого ігнорування не побачено так само очевидної необхідності пояснення того, чому король мав при цьому із Христом та Його Матір'ю, разом із ними пошанувати ще й так само канонізованого константинопольського архієпископа та чому після короткого, як випадало би здогадуватися, відвідання собору, за свідченням свого літописця, "прибуваше" власне в посвяченому на честь константинопольського архієрея храмі. Одинокого факту перебування у храмі для пояснення надто мало – необхідне мотивування не перебування, а вибору. Причому, самого його супроводить у літописі "за явної непотрібності" не зауважене досі цілком очевидне виразне наголошення...

Поняття "дому" новіше коментування, як зазначено, визнало співвіднесеним нібито винятково тільки з монастирем. Зроблено це, як, твердячи про літописні холмські храми виразно признався сам автор такої ідеї, на улюблений широко практикований спосіб новітніх трактувань – цілком здогадно та без будь-яких на те доказів: "Два из них (храми Холму – В. А.) освящены в честь патрональных святых епископов Козьмы и Иоанна, что идентифицирует их как, в некотором роде, "частные" заведения (sic!), возможно, монастыри. Более того, *есть основания полагать* (виділено – В. А.), что и третья церковь – Богородичная – также была монастырским храмом"¹⁰⁰. Чому дві церкви королівської столиці мали бути "освященны в честь патрональных святых епископов Козьмы и Иоанна", єпископів, варто нагадати, – володимирських, притому за одночасної нібито неодмінної, як переконані прихильники такого погляду, відсутності на її терені храму... святого опікуна самого короля – логічному витлумаченню не піддається. Явного разючого за всіма притаманними їй ознаками характеру самої пропозиції за засвідченої "безмежної відданості ідеї" якось не зауважено зовсім. Особливо атракційним сприймається перше з визнань стосовно нібито освячення храму на честь небесного покровителя одного з "посторонніх" володимирських єпископів часів Данила Романовича та його брата Василька. Зрештою, про самого владика, окрім присутності його імені в знаному літописному переліку володимирських архієреїв¹⁰¹, нічого більше не відомо¹⁰². Тобто, прийнятих у зазначеній пропозиції якихось вірогідних стосунків єпископа із новою – після Володимира – столицею короля Данила Романовича якнайочевидніше так само ніщо доводити не здатне. На такому тлі тим несподіванішим повинно видатися визнане освячення на честь небесного покровителя знаного лише на ім'я володимирського владика одного з холмських храмів. Явно повинно йтися про "потрібний" здогад, ні на чому не заснований і водночас так само нічим не підтверджений, покликаний реалізувати винятково неодноразово засвідчений у новітніх коментаторських зусиллях відзначений "нестримний потяг" до "незмінно іншого", а навіть завідомо "креативного" бачення.

доступних фактів. Пор. також загалом аналогічний, теж без докладнішого заглиблення подібний підхід: Ричка В. Повідомлення... С. 249. В опублікованих дотепер двох версіях огляду релігійності короля наявних у літописі його відкликань до святого Іоана Златоустого не враховано: *Dąbrowski D. Religijność...* С. 72–90; *Ejusdem. Król Rusi...* С. 279–

289. Окремо святителя лаконічно пригадано тільки першим серед адресатів молитов короля: *Ibidem*. С. 287.

¹⁰⁰ Толочко А. П. Основание... С. 270.

¹⁰¹ Ипатьевская летопись. Стб. 741.

¹⁰² Див.: Александрович В. Холмський єпархіяльний осередок... С. 85.

Поняттю очевидної ціни подібного закрою зусиль при таких побудовах, як видно, не належиться пригадувати про себе зовсім...

В основі запропонованого розумування стосовно холмської церкви святого Іоана Златоустого як нібито монастирського храму знаходиться задалегідь прийнятий аналогічний інший, так само звично для незмінно практикованого методу нічим не підтверджений здогад, згідно з яким поняття “дім” повинно начебто прислужувати винятково монастиреві¹⁰³. Уже була нагода показати як безпідставність, так і помилковість такого міркування, заснованого на помилковому ж сприйнятті звернення до Бога в записі Київського літопису про набіг 1096 р. половців на Києво-Печерський монастир, які при цьому “вскверниша и пожгоша стѣи до^м твои . и манастырь Мѣре твоєа”¹⁰⁴. Насправді, як випало ствердити, в наведеній фразі запропоновано “виразу та однозначну за вимовою вказівку на соборну церкву Печерського монастиря Богородиці як дім Божий і водночас монастир, посвячений Його Матері”¹⁰⁵. Тобто, використане при цьому поняття “дому” в наведеній цитаті цілком очевидно прислужує храмові, який у конкретному залученому джерельному переказі виявляється соборним монастирським, проте ніяк безпосередньо не спроможне співвідноситися із прийнятими в аналізованому міркуванні якимось нібито винятково монастирськими асоціаціями. Таке саме значення відчитується і в наведених в зазначеному коментуванні прикладах іменування “домом” монастиря, хоча коментатор і тут завчено вбачає явно цілеспрямовано “на насущу потребу” теж тільки щось цілком якнайвідповідніше улюбленій візії¹⁰⁶. Акурат на такий самий спосіб і холмський “дім святого Іоана Златоуста” – теж аналогічно зовсім безпідставно – виявився перетвореним на “монастир”. Хоча прийняте трактування усіх трьох холмських храмів монастирями – очевидний і безперечний нонсенс, який навіть не заслуговує заперечення. Адже за подібного сприйняття у столиці нібито взагалі не мало бути церков, а тільки... самі монастирі¹⁰⁷. Такий якнайочевидніший вінець докладених зусиль – чи не найяскравіше свідчення того, наскільки явний, нічим не обмежений завідомий “коментаторський екстаз” здатний обходитися навіть зовсім без реалій як конкретної історичної ситуації, так і водночас притаманного їй загального контексту, підмінюючи собою не тільки вимову нібито залученого при цьому джерела, а й водночас так само навіть і традиції загалом. Надалі – також на очевидну насущу на те потребу й теж лише зовсім здогадно, звично так само не вдаючись до аргументування, – прийнятий “монастир” на розвиток, уже під наступну також винятково здогадну “ідею” ще й навіть наділено характером не монастиря, а тепер уже десь вичитаного, уподобаного й тут же спішно прикладеного “й собі теж” немовби “монастирського подворья”¹⁰⁸. Традиційно й цього разу звично так само – без будь-якого натяку бодай на видимість доведення.

Щодо перебування короля у холмському храмі безпосередньо в самому джерелі фактично нічого не сказано. Проте співвіднесене з ним й прикінцеве

¹⁰³ Толочко А. П. Основание... С. 270. Пор.: Його ж. бѣ бо преже того пискоупъ. Асафъ... С. 216–217.

¹⁰⁴ Александрович В. Холмський епархіальний осередок... С. 96–100.

¹⁰⁵ Там само. С. 99.

¹⁰⁶ Толочко А. П. Основание... С. 270.

¹⁰⁷ Там же. Версію про холмські храми як монастирі без змін повторено: Толочко О. бѣ бо преже того пискоупъ. Асафъ... С. 216–217.

¹⁰⁸ Толочко А. П. Основание... С. 271. Критику цих поглядів див.: Александрович В. Холмський епархіальний осередок... С. 96–103.

для усього сюжету стверджене знаходження там “слава Б̄а и прч̄тоуоу его м̄трь . и стго Ивана Златауста” виразно відсилає до не інакше, як винятково релігійного характеру та наповнення засвідченого перебування. Зрештою, нічого іншого за відображених обставин цілком очевидно й бути не могло. Показовим у наведеному адресуванні сприймається так само звернення, окрім Бога та Богородиці, ще й до святого Іоана Златауста як ще одне певне так і “не зауважене” досі окреме вимовне свідчення виразного особливого стосунку короля до канонізованого константинопольського святителя.

На такому тлі якнайочевидніше немає ніяких підстав приймати, зокрема, визнання Д. Домбровського, ніби мала відбутися “zapewne msza dzięczynna w cerkwi św. Iwana Złotoustego”¹⁰⁹. Окрім того, що про якусь таку спеціальну подячну літургію взагалі нічого не відомо, як і, так само водночас, – практику подібних окремих літургій у тогочасній українській церковній культурі загалом. При цьому логічно повинно виникнути також питання, чому гадана служба мала проходити у церкві, а не соборі, де королеві при поверненні випало скласти Всевишньому подяку “w бывше”¹¹⁰. Наведена ідея явно знову мала об’явитися без належного осмислення не тільки залученого джерельного свідчення, а й її самої. За відсутності в доступному переказі будь-якої конкретики, звісно, ніяк не випадало би віддаватися продовженню залюбки практикованого досі улюбленого видумування якихось потенційно співвіднесених із ситуацією можливих конкретних обставин.

Проте дотеперішня література, звично не завдаючи собі труда із заглиблення до наявного викладу, мало що пішла шляхом власне множення здогадів, а ще й заповзялася при цьому наполегливо пропонувати винятково надто своєрідної вимови тлумачення відповідного літописного запису. П. Толочко твердив, ніби “князі відправилися “в дом святаго Ивана во городъ Холмъ с веселием, слава Бога и Пречистую его Матерь и святаго Ивана Златауста”¹¹⁰. Тут повинно бути відзначене звично практиковане в зусиллях новішої літератури очевидне зміщення акцентів. Коли в оригіналі йдеться про короля Данила Романовича, який “прибываше в домоу стго Ивана . во городъ Холмъ с веселием”, у наведеному випадку “с веселием”... до храму вже “прямують” обидва брати. Навіть абстрагуючись від конкретної особи, якої запис стосується (з цього приводу див. вище), не можна не зауважити очевидної різниці між оригінальним літописним перебуванням “с веселием” та переінакшеним коментаторським відходом “с веселием”. Подібні ніби скромні акценти мало уважного зосередження (по заглибленню не випадало би згадувати взагалі) при подальшому нарощуванні аналогічного закрою зусиль у конкретному аналізованому випадку неунікнено здатні провадити до набагато показовіших зміщень і трактувань не тільки зі значно істотнішим відходом від буквальної вимови джерела. Повинно навіть йтися про входження до фактично засвідченого стану неподільно пануючої суцільної фантазії, не уникаючи за не такої способі організованих зусиль й виразних виявів очевидного та явного завідомого абсурду.

Д. Домбровскі, наприклад, твердив “o dzięczynnych modłach wznoszonych do Boga, Matki Boskiej i św. Jana Złotoustego”¹¹¹. При цьому явно не пригадано щойно відзначеного такого молитовного звернення у соборі. Приймати очевидне “дублювання” соборної церемонії немає ніяких підстав. В іншій версії,

¹⁰⁹ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 349.

C. 328.

¹¹⁰ Толочко П. П. Давньоруські літописи...

¹¹¹ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 349.

не відкликаючись до залученого раніше поняття “o dziękczynnych modłach”, стосовно братів визнано: “i przebywali w domu św. Jana [...], weselać się, sławiąc Boga i przeczystą jego Matkę i świętego Jana Złotoustego”¹¹². За запропонованого переказу виникає ще інша, так само позаджерельна, ніби зовсім “невинна” версія перебування – “weselać się”. Із цього очевидного та безперечного “винаходу” на його безпосередній розвиток мало постати наведене в буквальному продовженні наступне показове нове переконання: “Użyty zwrot o weseleniu się podczas pobytu w domu cerkiewnym dość wyraźnie świadczy o odbyciu się tam wówczas uczyty (виділено – В. А.)”¹¹³. Наступного перетворення “domu św. Jana” на “dom cerkiewny” не зауважити, звісно, не випадає. Єдиний поданий знаний автору, згідно з його ж власним визнанням, нібито “аналогічний випадок” стосується відомої із завершального сюжету Київського літопису учти для ченців, яку влаштував у київському Видубицькому монастирі з нагоди завершення монастирської підпірної стіни великий київський князь Рюрик Ростиславович: “створи пиръ не малъ . и трапезоу со приготовлениемъ . и накорми игоумены . и со калоугѣры всеми . и всакого чина цркѣвнаго . и подари вса ѿже ѿ первѣхъ . даже и до послѣднихъ . не токмо тоу соущаю . но и прилоучившаюся . тогда и возвеселиса дхвѣно”¹¹⁴. Однак учта в монастирі для ченців “и всакого чина цркѣвнаго” коли київський князь “возвеселиса дхвѣно” нічим не спроможна пригадати прийнятої цілковито... “приватної” учти самих князів у монастирі. При натраплянні на щось таке неунікнено здатне виникнути ще й так само не зауважене при цьому цілком очевидне логічне запитання: чому перебуваючи у себе вдома король мав учтувати – та ще й нібито із прибулим братом – не звично в себе у резиденції, а “в монастирі”. Щодо запропонованої “учти в монастирі”, то надто лаконічне відсилання до неї у коментатора не дає змоги зрозуміти, як такому зовсім своєрідному переконанню випало скластися. Проте вже була нагода привернути увагу до можливості вирішального “зовнішнього імпульсу”, оскільки аналогічну версію практично водночас подав так само й О. Толочко¹¹⁵ (докладніше див. далі). Тобто, тут випадало би вбачати свідчення очевидного “взаємного творчого контакту” обох авторів. Прийнятому учтуванню, звісно, не могла не віднайтися навіть належна “теоретична підстава” – в обізнаності коментатора з нібито аналогічними випадками¹¹⁶. Їх набралось при цьому акурат... один¹¹⁷ – у все тому ж згаданому “учтуванні” князя Рюрика Ростиславовича у Видубицькому монастирі. Коментуванню, як видно, й тут належалося послідовно спрацювати на вже заздалегідь засвоєну готову ідею... Стосовно якнайочевидніше, делікатно кажучи, не надто вдалого поєднання визнаного “учтування” з наведеним у завершенні розповіді перебуванням “в домоу стго Ивана”, як повторено вслід за літописом у безпосередньому продовженні, “sławiąc Boga i przeczystą jego Matkę i świętego Jana Złotoustego”, ніяких сумнівів у прихильника такого за всіма приданими йому ознаками аж надто оригінального сприйняття при практикованому заглибленні якнайвиразніше теж не повинно було постати ніяк...

Найдалі аналогічну ідею розвинув, як уже зазначено, в принагідному короткому висловлюванні, зосередженому на доведенні значення поняття “дом” як “монастир”, О. Толочко, якого й випадає визнати її винахідником. У нього

¹¹² *Ejusdem*. Król Rusi... S. 286.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ Ипатьевская летопись. Стб. 711–712.

¹¹⁵ Александрович В. Холмський епархіаль-

ний осередок... С. 101.

¹¹⁶ *Dąbrowski D.* Daniel Romanowicz... S. 286.

¹¹⁷ *Ibidem*. S. 286, przyp. 976.

в “монастирі” вже відбувається всезагальне “учтування” князів “с их многочисленной свитой”: “дом св. Иоанна” змог прийняти и розмістити князей с их многочисленной свитой, и при этом *вся эта орава* (виділено – В. А.) какое-то время пирувала там (“прибываше [...] с веселием”). Следовательно, в нашем сообщении о доме св. Иоанна речь, конечно же, шла не о городском храме, а о комплексе монастырских зданий¹¹⁸. Уже виниклого за іншої нагоди питання чому князям “с их многочисленной свитой” належалося перебувати “с веселием” в монастирі в одного з них у столиці, “учтуючи”, як прийнято, саме там не пригадати не можна. Залучене при тому вимовне поняття “орава” покликане якнайвиразніше засвідчувати наче аж “захмарні” вершини практикованого “проникнення” разом водночас так само і з “осмисленням”... А заодно – ще й якнайочевидніший вияв притаманної коментаторові неодноразово за різних нагод та на різноманітні способи засвідченої “найглибшої” “безкорисливої любові” до короля Данила Романовича¹¹⁹... До того ж, як випало на конкретних прикладах показати, й само перебування “с веселием” ніяк не здатне стосуватися винятково прийнятого в коментарі учтування. Усі наведені в О. Толочка приклади стосовно останнього, окрім звеселення, неодмінно передбачають ще також елемент, пов’язаний із питтям¹²⁰, що аналізованій конкретній ситуації з літопису, звісно, так само не здатне відповідати ніяк... Уже наголошено (див. вище) на перебуванні “с веселием . слава Бѣ и прчѣ тоую его мѣрь . и стго Ивана Златаоуста”, проте в коментатора це не просто винятково істотне, а навіть взагалі найважливіше для глумачення аналізованого уривку завершення хіба не без очевидного, як належалося би прийняти, умислу виявилосся опущеним. Наскільки таке висловлювання літопису здатне співвідноситися із коментаторським “и вся эта орава какое-то время пирувала там” можна й не приглядатися... Не випадково, мабуть, надто вже відверте поняття “орави”, як відзначено, згодом визнано за доцільне замінити позірно “нейтральнішим” “все це товариство якийсь час бенкетувало там”¹²¹. Проте, незалежно від потенційних тонкощів наповнення, приданого залученому висловлюванню, розуміння викладеної ситуації залишилося незмінно таким же. Тобто, вже раніше прийнятим очевидним цілковитим нерозумінням, поєднаним із навіть явно диким – за всіма приданими йому ознаками – непорозумінням¹²². Його якнайвиразніше породило вперте просування зовсім випадково вхопленої “дорогої ідеї” без найменшої при цьому вразливості на необхідність задуматися над такою за всіма її реаліями аж надто “атракційною” новацією.

Найновішу версію трактування залученого поняття “дом” запропонував Д. Домбровскі. Відкликаючись до цитованої літописної згадки про обидва

¹¹⁸ Толочко А. П. Основание... С. 271.

¹¹⁹ З цього приводу див., зокрема: Александрович В. “Новий літописець”... С. 204, приміт. 277.

¹²⁰ Александрович В. Холмський єпархіальний осередок... С. 102–103.

¹²¹ Толочко О. бѣ бо преже того пискоупъ. Асафъ... С. 217.

¹²² На підставі першої публікації уже була нагода показати цей виклад винятковою сумішню нездатності читати “не вартого прочитання” літопису, нерозуміння його вимови з вражаючими виявами поверхо

вого “всезнайства”, яке не потребує й не передбачає зосередженого опрацювання джерельного переказу. Їх замінює схильність обходитися винятково багатствами зродженого “від самого себе” непорядкованого “натхнення”, нерідко за всіма приданими йому ознаками цілковито відмежованого від елементарних норм наукового дослідження та з ним агресивно несумісного: Александрович В. Холмський єпархіальний осередок... С. 100–103. Пор.: Його ж. “Новий літописець”... С. 147–265.

храми, він зазначив: “Nazywanie tych obiektów “domami” z podaniem wezwania – jak wiemy – wystąpiło już w tej samej części Kroniki Romanowiczów, a mianowicie w opisie przybycia (sic!) Daniela do monasteru św. Michała Archanioła w wówczas podkijowskich Wydubiczach i odprawieniu tam modłów przed wyruszeniem w drogę do Ordy (sic!)... Wydaje się więc, że mamy do czynienia z pewną cechą frazeologii czy leksyki autora. Tak więc zwroty “дѡмѣ (sic!) Пречистой” и “домѣ сватого Іоанна (sic!)” mogły podkreślać uroczysty charakter wydarzeń w nich zachodzących”¹²³. Пропозиції як факту не можна не зареєструвати, проте вона винятково – і вражаюче – пустопорожня й заодно засвідчує явну неприсутність елементарної орієнтації у традиції. Втім також і власній польській, якій поняття храму як “дому Божого” здатне прислужувати ніяк не менше.

Принагідно на підставі першої із названих публікацій Д. Домбровського вже була нагода показати версію про присутність князя Василька Романовича в Холмі при в’їзді короля та нібито їхню подальшу спільну “активність”, зокрема “в домоу стго Івана”, заснованою на неприпустимо поверховому сприйнятті літописного висловлювання “и видѣвса со браѣмъ своимъ . и быѣ в радости велицѣ . и прибываше в домоу стго Івана . во городѣ Холмѣ с веселиемъ . слава Бѣ и прчѣтою его мтрѣ . и стго Івана Златауоста”¹²⁴. Таку характеристику, підкріплену тепер ще й “заново” відкритою у літописній розповіді про перші кроки короля на холмській землі після повернення з-під Опави присутністю винятково його самого, випадало би без будь-яких уточнень та доповнень повторити й цього разу. При тому знову тільки також належалося б знову подивуватися спроможності засвідченого на показаний спосіб “найсучаснішого знання” обходитися зовсім без власних підстав у літописному викладі, саму джерельну основу зосереджено якнайвиразніше послідовно ігноруючи...

Завершальний зворот літописної розповіді про перебування “в домоу” святого Іоана Златоуста має ще одне принагідного характеру звернення до фінальної частини фрази. У П. Толочка, як зазначено, стверджено: “Після чеського походу... Данило славив не тільки Бога і Пречисту його матір, а й Іоанна Златоуста. Таким чином зусиллями єпископа Івана святий Іоанн Златоуст став фактично покровителем нової столиці Галичини (sic!) міста Холма”¹²⁵. Не варто, звісно, з’ясувати на який спосіб волинському Холмові випало прибрати статусу “нової столиці Галичини” – повинно йтися про ще один очевидний вияв явного “тлумачного екстазу” (“базару”?)... Про пригадані тут “зусилля владики Іоана” так само вже йшлося... На який спосіб визнаний статус святого мав би виводитися від його уславлення разом із Богом та Богородицею в його ж храмі – довідуватися теж не випадає: неусвідомлена тлумачна активність чогось такого завідомо передбачати не спроможна... Як і, так само, – можливі історичні реалії...

Насправді, відмежовуючись від за всіма явленими ознаками завідомо надто екстравагантного поводження із джерельним переказом, випало би ствердити, що в найближчий час після відвідання при поверненні з-під Опави собору король Данило Романович, перебуваючи “в радости велицѣ” з нагоди відбутого успішного унікального для старокиївської традиції віддаленого чужоземного військового походу, побував і перебував також в особливо важливій, як усе здатне переконувати, для нього холмській церкві свого шанованого небесного покровителя – святого Іоана Златоустого, згідно з літописним висловлюванням,

¹²³ Dąbrowski D. Kronika... S. 129.

¹²⁴ Александрович В. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”... С. 168; Його ж. Холмський

епархіальний осередок... С. 101.

¹²⁵ Толочко П. П. Давньоруські літописи... С. 329 (збережено правопис оригіналу).

“прибываше в домоу с҃го Ивана . во городѣ Холмѣ с веселиемь . слава Б҃а̄ и пр҃ч҃тоу его м҃тр҃ь . и с҃го Ивана Златауста”. З лаконічного введеного формулювання нічого конкретного про само перебування разом із вірогідними супутніми йому обставинами довідатися, як уже зазначено, не вдається. Можна тільки зробити висновок, що, на відміну від собору, де при поверненні складено подяку Всевишньому за дарований успіх, перебування в храмі святого Іоана Златоустого, відповідно до вжитого літописного висловлювання “прибываше”, могло виявитися тривалішим. Це, зі свого боку, також спроможне додатково наголосити на певному спеціальному ставленні короля до зазначеного спорудженого його заходами за даною свого часу обітницею храму та певному окремому статусі цієї холмської святині. Якщо остаточно все ще не віднайдена церква справді повинна була входити до ансамблю холмської резиденції¹²⁶, не конкретизоване літописне “прибываше” здатне прибирати водночас також ще й потенційного додаткового забарвлення.

Зі самого тексту літописної розповіді незрозуміло зовсім коли насправді повинна була відбутися надто побіжно зафіксована зустріч із братом, якій відведено скромніший за значенням третій елемент триєдиної структури, вміщений, правда, посередині лаконічної літописної розповіді. Віднотування зустрічі подано поміж реляцією про відвідання собору при поверненні й наступним перебуванням “в домоу с҃го Ивана”: “и видѣвса со бра҃мь своимь”. Як уже йшлося, дотеперішня література спромоглася пропонувати з цього приводу винятково побіжні й принагідні, тільки зовсім поверхові, нічим не обумовлені цілковито неприйнятні міркування. Лаконічний запис щодо брата насправді якнайочевидніше ніяк безпосередньо не пов’язаний з обома безперечно важливішого значення фактами, поданими немов у його обрамленні. Він явно презентується зовсім незалежним від сусідніх переказів, окремим та цілком самодостатнім – не дивлячись на притаманну йому очевидну лаконічність. Тому випало б додати в наведеному лаконічному зауваженні якийсь істотний момент стосунків братів, що й обумовило зазначене пригадування у відповідному контексті. Що ж до пропонованих досі трактувань, то вже була нагода показати дотеперішні намагання трактувати відсилання до зустрічі з князем Васильком Романовичем цілковито відмежованими від маловимовної літописної нотатки послідовно надуманими “баченнями”. Як через походження, так і характер насправді вони неспроможні мати нічого спільного з реальною зафіксованою у джерелі ситуацією й засвідчують винятково безмірно розбудовані в новітній літературі, проте науково якнайвиразніше надто скромно, а то й зовсім не забарвлені, очевидно фантастичні схильності та прив’язаності того, що звично подається “актуальним науковим пошуком”. Із явною претензією навіть на найсучасніші його вияви. З огляду як самого винятково “безвимовного” запису, так і ніяк не співвіднесених із ним поданих тут же у коротких висловлюваннях сусідніх, випало би прийняти об’єднання у збереженій реляції на звичний для тогочасної літописної практики спосіб нічим взаємно не пов’язаних, взаємозалежних та навіть явно різночасових за походженням обставин¹²⁷. Тобто, коли відвідання собору та церкви святого Іоана Златоустого

¹²⁶ Buko A., Dobrowolski R., Dzieńkowski T., Gotlib S., Petryk W., Rodzińska-Chorąży T. Palatium czy zespół rezydencjonalny? (Wysoka Gorka) w świetle wyników najnowszych badań *Sprawozdania archeologiczne*. Т. 66. Kraków, 2014.

С. 148, 152. Останньо до такого сприйняття відкликався: Dąbrowski D. Kronika... С. 217.

¹²⁷ Такий підхід, звісно, властивий не лише українській літописній культурі. Вперше в зазначеному контексті його

в тексті подано двома послідовними – один за одним – фактами, то вміщена між ними зустріч братів насправді мала відбутися не інакше, як уже після них та навіть тільки вже через якийсь час після повернення короля й молодшому при самому прибутті не належалося бути присутнім ніяк. Щось таке як побіжно зауважені "uroczystości powitalne wracających" так само випадало би визнати винятково одним із численних явних здобутків¹²⁸ невтомної у її неустанних зусиллях із вигадання не засвідчених у самому літописі "фактів" вперто не читаючої на диво "працьовитої" на відповідному напрямі історіографії... Повинно йтися ніяк не про певний задокументований у літописному викладі факт, а тільки подану під його позірними поверховим прикриттям очевидну реалізацію нічим не обмежених невпорядкованих "широт загальної ерудиції" конкретного автора.

За результатами проведеного критичного розгляду випадає визнати безперечно незмінне переважання у дотеперішніх загалом не таких уже й численних зверненнях до літописного викладу стосовно прибуття короля Данила Романовича до Холму після завершення Опавського походу літа 1253 р. власне акурат такого характеру набору підходів, уявлень та пропозицій. З усіма очевидними наслідками для осмислення також і цієї виняткової події західноукраїнської історії пізньої княжої доби. Втім, до чогось такого як власне осмислення досі, правду кажучи, якнайочевидніше взагалі не повинно було доходити ніяк...

Проте окрім того, що літописець вважав за стосовне розповідати в короткій реляції про повернення короля Данила Романовича з Опавського походу, саму викладену ситуацію супроводить не відображений при цьому зовсім також ще й додатковий момент іншого характеру, вартий пригадування в аналізованому контексті. Вийшовши з теренів Опавської області, де відбувалися військові дії, й підійшовши до Кракова, король, за свідченням літопису, зустрів там папського легата в Польщі Опізо, який, зокрема, мав спрямоване до нього завдання провести коронацію: "тогда же во Краковѣ бѣша . послѣ папѣни . носѣще блгѣвнѣе . ѿ папѣ и вѣнѣць . и санѣ королевѣства . хотѣще видѣти . княза Данила . шне^ж ре^ч имѣ . не подобаетъ ми видитисѣ с вами чюжеи земли нѣ"¹²⁹. Після ствердженої на зазначений спосіб відмови від контакту, король "паки . ѿтоуда же проиде землю . Соудомѣрьскоую . и приде во градѣ Холмѣ"¹³⁰. Літопис далі не згадує зовсім про якісь зносини з легатом – тому випало врешті "наздогнати" холмського володаря у Дорогичині щойно вже при приготуваннях до спільного з польським князем Земовітом Мазовецьким походу на ятвягів¹³¹. Це мало навіть відбутися, очевидно, щойно тільки на початку наступного року¹³².

випало зауважити при аналізі загалом добре знаного угорського хронікарського переказу про участь короля Данила Романовича в коронації восени 1235 р. угорського короля Бели IV: *Александрович В.* "Угорське підданство"... С. 153–155. Пор.: *Його ж.* "Dla czego nie spróbować szaleństwa"... С. 181–182.

¹²⁸ Для авторського методу далеко не одним – ще яскравішим показовим прикладом сприймається так само нібито "всецентральносхідноєвропейський" з'їзд духовних і світських еліт у Дорогичині з нагоди коронації Данила Романовича: *Dąbrowski D.* *Daniel Romanowicz*... S. 358–359. Протиставлен-

ня цьому "безмежно широкому" поглядіві джерельно стверджених історичних реалій запропоновано: *Александрович В.* Коронація та королівський титул князя Данила Романовича *Галицько-волинська доба*. Т. 1: Студії з історії Галицько-Волинської держави XIII–XIV століть / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2020. С. 165–168.

¹²⁹ *Ипатьевская летопись*. Стб. 826.

¹³⁰ Там же.

¹³¹ До цієї обставини увагу привернуто: *Александрович В.* Коронація... С. 144–146, 154–156.

¹³² Стосовно датування див.: *Александрович В.* Коронація... С. 172–173.

У контексті актуального інтересу варто пригадати, що перегляд літописних переказів разом із нечисленними супутніми їм джерельними свідченнями переконує стосовно явно не передбаченої участі легата у в'їзді короля до Холму при поверненні з-під Опави¹³³. Й хоча ця обставина не спроможна додати нічого істотного до літописного викладу про само прибуття та перші кроки короля на Холмській землі, вона, все ж, є ще одним не зауваженим досі вартим уваги коротким доповненням до ширшого сприйняття ситуації відповідного періоду біографії короля та тогочасного загального історичного контексту в очікуванні недейшлої при цьому коронації¹³⁴.

Прибуття короля Данила Романовича до Холму при поверненні з Опавського походу літа 1253 р., як уже випало зазначити, належить до унікальних для досвіду західноукраїнської літописної традиції задокументованих фактів свого часу. Лаконічна літописна розповідь як одиноке подібне джерельне свідчення із відповідного приводу викладає окремі епізоди самого початку перебування короля в Холмі, проте явно не пропонує прикмет єдиного суцільного оповідання, яким її до останнього часу за знаним "літописним" принципом незмінно схильні були сприймати. Відповідно до все ще не оціненого звичного для практики жанру призвичаєння, при цьому викладено окремі важливіші, загалом радше достатньо незалежні епізоди з того, що здатне було відбутися у найближчий період після прибуття короля до столиці. Їх об'єднує найперше очевидна наступність поодиноких фактів, хоча й викладених, як переконує проведене зіставлення, без притаманної їм самим природної послідовності. Й коли складення подяки за успішний похід у соборі та подальше, засвідчене вже після цього перебування у церкві святого Іоана Златоустого¹³⁵ спроможні зберігати логічну наступність подій у розвитку єдиної ситуації, то, як відзначено, явно цілком "випадково" вміщене поміж ними побачення короля із братом з обома зазначеними фактами безпосередньо нічим не здатне бути пов'язаним. До нього, як випадало би здогадуватися (див. вище), насправді мусило дійти тільки вже згодом, дещо навіть пізніше. Принаймні немає ніяких підстав вважати, ніби князеві Василькові Романовичу належалося перебувати в Холмі при поверненні брата. Акурат навпаки. Аналіз обох переказів у складі літописного оповідання стосовно стисло переданих при цьому дій короля після прибуття до столиці та супутніх їм обставин не пропонує ніяких підстав вбачати присутності на той час у місті так само й молодшого брата. Поширений погляд щодо неї виявляється винятково лише "загальноприйнятою" зовсім поверховою за походженням очевидною літературною фантазією, заснованою на звично досі практикованому недокладному, побіжному та ще й помилковому сприйнятті залученого при цьому "вихідного" висловлювання як нібито елемента єдиної цілісної літописної розповіді. З-поміж знаних усе ще достатньо численних подібних "винаходів", які не тільки все ніяк не переводяться у літературі. Навпаки, всупереч можливим очікуванням, останнім часом їм вдається

¹³³ На цей не зауважений давніше важливий момент історичної ситуації відповідного періоду вказано: *Александрович В. "Щастя"...* С. 344; *Його ж. Коронація...* С. 143.

¹³⁴ Це також ще й окремий важливий додатковий штрих до не побаченої донедавна своєрідної її довготривалістю самої "коронаційної епопеї", див.: *Александрович В.*

Коронація... С. 137–159.

¹³⁵ Немає підстав добачати в цьому якогось конкретного зв'язку, проте варто пригадати засвідчені в київському літописанні маршрути княжих поїздок за відповідних обставин із відвіданням київських святинь: *Александрович В. Покров Богородиці.* С. 59.

виразно наростати професійно невпорядкованими зусиллями чималої когорти новітніх, нерідко не навчених елементарного та зовсім не здатних читати – як джерело, так і водночас власне написане – завідомо “непогамованих” трактувальників. Наведені новіші інтерпретації літописного викладу стосовно повернення короля Данила Романовича до Холму з Опавського походу пропонують не тільки вимовні, а й навіть так само й якнайочевидніше вражаючі приклади та акценти стосовно побутування власне таких зусиль. Разом водночас із цілковито позбавленими будь-якого зв’язку зі самою нібито використаною при цьому літописною розповіддю.

Розглянуту ситуацію окремо належиться пригадати ще також і як показовий вияв актуального стану сприйняття та осмислення літопису. Не дивлячись на прикметне для новіших часів загальне істотне розширення можливостей у підходах до вивчення писемних джерел, звернення уваги на немало таких притаманних їм аспектів, які давніше не викликали зацікавлення, залишаючись поза полем зору, само реальне трактування новішої літератури нерідко ніяк не здатне співвідноситися із об’єктивними можливостями, забезпеченими нинішнім етапом еволюції наукового досвіду. Розглянутий конкретний, загалом наче достатньо скромніший сюжет літописної розповіді на тлі сьогоденних перспектив наукових досліджень яскраво показує збереження непорушними не тільки застарілих, а й навіть уже давно явно віджилих підходів і практик. Він на яскравих конкретних прикладах переконує, що всебічне послідовне опрацювання джерельного тексту так і не утвердилося незмінною невідступною нормою професійних зусиль наукового середовища. Принаймні не притаманне певній частині професійного середовища. І далі, як не дивно, нерідко все ще здатен зберігатися й виявляється підхід самого початкового етапу еволюції досвіду звернень до сюжетів давно минулих епох, коли за надто скромного як зацікавлення безпосереднім джерелом відомостей, так і обізнаності з ним, без елементарного заглиблення до нього пропонуються немало, а то й цілковито відмежовані від його автентичної вимови завідомі “зовсім натхненні” інтерпретації. Тобто, немало побутує начебто об’єктивно вже пережитий жанр віддаленого довільного розважання на спровоковані при поверховому ознайомленні з джерельним переказом теми. А то й відвертого фантазування поза не тільки його автентичною вимовою, а й, трапляється, – водночас і разом зі самим історичним контекстом відповідного періоду загалом. Чи навіть звичайнісінького бездумного “школярського” переписування від “свіжих” (як і, зрештою, так само й давніших) попередників.

Власне подібним найпоказовішим “взірцевим” винаходом новітньої історіографії сприймається, зокрема, вершина явлених коментаторських зусиль¹³⁶ на аналізовану тему в розглянутому завідомому абсурді, реалізованому й вираженому через версію про патрональну холмську церкву короля Данила Романовича – святого Іоана Златоустого як нібито “монастир”, який “смог прийняти і розмістити князей с их многочисленной свитой, и при этом вся эта

¹³⁶ Насправді – тільки одна з вершин, поряд з такими завідомими “тлумачними здобутками”, як, наприклад, “єдина дружина” князя Романа Мстиславовича, яку він після примирення й народження двох синів... мав, виявляється за прийнятого наведеного трактування, пострігти незадовго до своєї смерті,

та нібито так само “єдина” ж холмська церква, “укомплектована” з літописного переказу про рідкісні елементи конструкції й оздоблення трьох місцевих храмів, та багато чого іншого, не позбавленого подібних надто виразних – за всіма приданими їм ознаками – виявів завідомих “одкровенень”, див.: *Александрович В. “Новий літописець”... С. 147–265.*

орава какое-то время пировала там". Повинно йтися про завідомо дикий у його конкретному вияві вибрик новітньої практики нечитання як літопису, так і водночас так само ще й власного написаного з його приводу. Й при цьому ще також – явне свідчення безперечного “коментаторського екстазу”, звично для такого стану відмежованого від усього доступного багажу інтелектуального досвіду – не тільки на конкретну тему певної епохи. Разом із зосередженим намаганням цілеспрямовано – не випадає гадати з огляду завідомого екстазу наскільки усвідомлено – підмінити історичне джерело скарбами організованого навколо поклоніння власній дорогоцінності новітнього носія надто сумнівного насправді інтелекту у впертому намаганні не побачити нічого іншого, категорично відсторонюючись та відгороджуючись навіть від самої можливості існування чогось такого.

Послідовно відходячи від пропонованих подібного закрою надто сумнівних “винаходів”, тільки приданою їм так пожаданою за життя останніх часів завідомо поверховою “атракційністю” й притягальних для когорти вразливих до подібних надто непевних безконечно креативних виявів актуальної принаукової практики, з наукою надто мало співвіднесених, у лаконічній розповіді літописця про повернення короля Данила Романовича з Опавського походу літа 1253 р. та перші після цього кроки на холмській землі випадало би бачити важливий переказ історичного досвіду часу та середовища. Далеко не випадково її покликані обрамувати два за практикованих домінуючих літописних підходів до сприйняття давно минулих часів усе ще не зауважених у всій притаманній їм знаменній історичній вимові відкликання до віддаленого досвіду – мало досі зауваженого в західноукраїнському літописі XIII ст. усвідомлення Романовичів як нащадків старокіївських Рюриковичів. Одне з них покликане пригадати двох найвизначніших київських пращурів¹³⁷, а інше повторно наголошує на

¹³⁷ Не дивлячись на неодноразові звернення до цього унікального для літописної традиції середовища короля Данила Романовича вимовного історичного запису, показаного найважливішого його наповнення досі не зауважено. Воно й не дивно: дотеперішні залучення зазначеного київського свідчення незмінно виявлялися не інакше, як принагідними та побіжними, а “наймодніші” погляди на притаманній їм відверто дивний спосіб намагаються цілковито заперечити й відкинути саму ідею присутності старокіївського досвіду в усвідомленні середовища короля Данила Романовича, на очевидну на те “концептуальну потребу” заперечуючи таку наявність й навіть саму обізнаність зі старокіївським літописанням. Визнано очевидну присутність Київського літописання у Холмському літописі короля Данила Романовича (іменованому “галицьким”): “галицька” частина виявляється контамінованою чималою кількістю “літописних” фрагментів, що походять із ПВЛ та Кл, тобто тих самих пам’яток, на підставі яких створювали “волинську” частину. Кількість і обсяг фрагментів такі значні, що не дають змоги говорити про випадкові[с]ть і змушу-

ють шукати пояснення цього феномену”, див.: Толочко О. Галицько-Волинський літопис: історія тексту *Галицько-Волинський літопис: текстологія*. С. 28. Відзначений взаємозв’язок пояснено через гіпотезу: “фрагменти тексту, які в межах “галицької” частини виявляють обізнаність із ПВЛ та Кл (цитують, парафразують, постачають характерну лексику та фразеологію тощо), є “волинського” походження, що проникли в “галицьку” частину на якомусь пізнішому етапі редагування тексту”: Там само. С. 35. На переконання автора, “галицький” літопис виникає як цілісний твір після 1265 р.”: Там само. С. 46. Далі коментатор вдався до поняття “досить бруталної перебудови, якої зазнав текст”, що продовжено припущенням стосовно “суцільного редагування тексту... “волинським” автором” нібито “десь” наприкінці XIII ст.: Там само. Зроблено це на знаний, незмінно практикований “улюблений” спосіб – без найменшої навіть спроби належної розбудованої аргументації для такого якнайочевидніше принципового значення висновку для західноукраїнської літописної традиції княжої доби загалом: аргументам, коли такі випадало би

унікальності воювання чеської землі у тій самій спільній власній історичній традиції: “не бѣ бо в землѣ Роусѣи первее . иже бѣ воевалѣ землю . Чьшьскоу ни Стославъ хоробрѣ . ни Володимеръ стѣи”¹³⁸ та “не бѣ бо никоторѣи князь . Роускѣи воевалѣ землѣ . Чьшьское”¹³⁹. Судячи з обох цих відсилань, похід як відбувся, так і викладений у літописі з послідовним усвідомленням винятковості підсумованого історичного чину¹⁴⁰. Завершення опавської експедиції й прибуття короля до столиці у викладі літописця покликане було відзначити на такий спосіб сприйняту унікальність досягнутого. Власне таке навантаження й придане одинокій для західноукраїнської літописної практики розповіді про повернення короля-переможця та його перші після цього й найближчі подальші кроки на рідній землі. З такого огляду повинно йтися навіть про вияв своєрідного апофеозу короля Данила Романовича, поєднаного з незмінною для того часу цілеспрямованою презентацією його як християнського володаря.

На тлі винятково скромних літописної реляції про найважливішу в житті короля виграну Ярославську битву та посмертної похвали саме короткому записові про прибуття до столиці після завершення Опавського походу до Чехії 1253 р. судилося стати найголовнішим за залученим формулюванням у літописній традиції уславленням короля, як і водночас так само – окремою найвищою похвалою, записаною пером його літописця.

Проте отримані висновки стосуються не тільки самої особи короля та аналізованого тексту. Перегляд написаного з приводу цієї короткої розповіді на

зауважити, належалося залишитися на початковій стадії “вступного” “авторського просвітлення”. “Дорога концепція” чогось такого як розбудована система доведення звично не здатна передбачати взагалі... Звідсіля, зокрема, й таке цілком “незабутнє” визнання за іншої нагоди як реакція на відсутність у літописі “пожаданого” портрету короля: “Галицько-Волинський літопис було написано після смерті Данила людьми, які не пам’ятали його зовнішності”: *Тлолочно* О. Dariusz Dąbrowski. Daniel Romanowicz król Rusi. O ruskiej O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w. [Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, 4] (Kraków: Avalon, 2016), 412 s. *Ruthenica*. Т. 14. Київ, 2017. С. 255. Заперечення цих не позбавлених очевидної присутності знаного наповнення “місійного надзавдання” явно поза логічного характеру намагань та цілеспрямований аналіз непоодиноким вимовних літописних відсилань до постаті короля Данила Романовича як історичного продовжувача давнішого київського досвіду див.: *Александрович В.* “Новий літописець”... С. 150–151, 207. Пор. також на окремому конкретному прикладі: *Його ж.* “Задамнені” проблеми... С. 195–196. Докладніше присутність старокіївської спадщини у свідомості середовища короля Данила Романовича розглянуто й обґрунтовано: *Його ж.* Король

Данило Романович...

¹³⁸ Ипатьевская летопись. Стб. 821.

¹³⁹ Там же. Стб. 826.

¹⁴⁰ З цього огляду новітня “мода” на різні лади пропагувати та поширювати уявлення про нібито якісь “поразку” та навіть “крах” походу – лише свідчення явного безвідповідального поверххапайства окремих представників актуальної наукової спільноти, поєднане з “неподоланим” приривченням у середовищі готових “вдячних наступників” до безкритичного переписування “свіжих” (хоча далеко не тільки) “міркувань”. З найновіших прикладів див.: *Dąbrowski D.* Daniel Romanowicz... С. 346–347; *Мартынюк А. В.* “Хронографу же нужда есть...”... С. 127–128; *Міка Н. Walka*... С. 45; *Затилюк Я.* Даниль же снемса . с Болеславомъ... С. 458–459 (“Якими б не були справжні цілі Опавського походу князя Данила із сином Левом та в союзі з польськими князями Болеславом та Володиславом (здогадно: участь у боротьбі за австрійську спадщину), жодної з них похід не осяг, а Данило не здійснив жодних подвигів. Тимчасом літопис намагається подати подію як звитяжну, після якої князь зі славою повертається в Холм” – з відкликанням до “авторитету” *Алексея Мартинока*; далі похід взагалі по трактовано як “прикру невдачу”: Там само. С. 460); *Головко О.* Русь... С. 472–473. Про “низку невдач” походу твердили також: *Мусін А., Войцещук Н.* Перемишль... С. 58.

численних прикладах показує також поширені далеко не у всьому похвальні тенденції як давнішої, так і найновішої історіографії. Аналіз висловлених міркувань неодноразово показав недостатню обізнаність із переказом джерела й немало поверховий його виклад. Не бракує також виявів відвертого нехтування самим літописом та переказування наведених у ньому відомостей насамперед чи здебільшого на підставі їх викладу в попередній літературі. Відверте фантазування “на теми” аж до зовсім диких його виявів у прийнятому “бенкетуванні” короля Данила Романовича “з братом” у холмській церкві святого Іоана Златоуста – у саморозрекламованій “безконечно прогресивній” новітній історіографії теж далеко не рідкість... Усе це вказує на явно відмежовані через подібні зусилля від наукового досвіду та наукової культури немало своєрідні та виразно згубні – насамперед навіть для неї самої – тенденції окремих виявів новітньої професійної практики як очевидне і безперечне свідчення кризи актуальної гуманістики на тлі її очевидного відходу від фундаментальних основ наукового дослідження, заснованих на об’єктивному всебічному осмисленні джерел, підміненому новомодною пустопорожньою “креативністю”.

Аналіз скромного літописного викладу про повернення короля Данила Романовича до Холму з Опавського походу літа 1253 р. з усією очевидністю показує як суть самих практикованих “новомодних” підходів, так і їх завідомо неунікненні наслідки... “Наближення до історії” та “наближення історії” такого характеру при докладнішому розгляді насправді виявляється зовсім іншим навіть не жанром. Адаже йдеться про очевидну вульгарну підміну самої основи історичного сприйняття нічим не обмеженим самовідданим неодмінно “наперед всезнаючим” посильним “професорським фантазуванням” йому на заміну.

*Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича
НАН України*